LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Skåne
Skytts h.d.
Fru Alstads sn.

Sk.7144:1-12.

uppt. av
Olof Christoffersson
Fru Alstad
inl. 1939-40.

Register:

Påskfirandet i gamla dagar. s. 1-3.

En tragikomisk process ang. att en kvinna lagt spår på grannens vångar. s. 4.

Hägen o. Blåkullaresor. s. 5-6.
Trolldvaror. s. 7.
Folkleker och gillesstugor. s. 11-12.

Påskdagarna. s. 7-11.

uppt. av Olof Christoffersson
Alstad

M. 7144 :1-12.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

M. 7144 :/.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Påskafirandet i gamla dagar.

Påsken, vilken, enligt beslut på kyrkomötet i ~~Nicea~~ Nicæa år 325 bestämdes att firas på sätt och tid som ännu sker eller första söndagen efter första fullmånen efter vårdagjemningen, är den kristna kyrkans vårfäst, som för att ej göra för stort avbrott, avlöste det hedniska vårblotet, som firades när solen vid vårdagjemningen ingått genom solens port eller ingången till Valhall och solljuset värkat så mycket att allting börjat få liv, alltså omkring den 14 April, vilken å runstaven kallas den första sommardagen. Flera av våra kristna kyrkofäster sammanfalla sålunda till sin tidpunkt med våra hedniska. De gamla hedniska bruken försvunno ingalunda med kristendomens införande, utan de flesta fortlevde ehuru under andra namn. Kyrkan ville naturligtvis ej för mycket skrämma sina nya trosförvanter, utan låta dem i ett och annat följa sina hedniska vanor. Vid kristendommens införande gick prästernas åtrå ut på att bortarbeta folktron på hednalärans högsta gudar. Odin t. ex. sökte de att göra till djävulen själv "Hin håle" / med tjock/ Hin hårde / den osårbara/ men hur mycket de än försökte fortlevde både Odin, Thor och Frej i folktron.

Påsken kom således att avlösa det hedniska vårblotet till vårgudinnans ära, för god äring under kommande år. I Tyskland har likväl kyrkan ej kunnat utplåna detta helt och hållet ty Påsken heter der ännu Ostern efter germanernas vårgudinna som hette Ostara. En del av dessa hedniska kvarlevor finnas ännu kvar under kyrkans hägn i synnerhet i den katolska. Vid reformationens införande avskaffades en del av dessa "påviska villfarelser" t. ex. heliga ljus, mässande, korkyss, källkulten m.m. Deremot fortlevde den heliga matvigningen i Danmark, således även i Skåne, till sista hälften av 1500-talet. Det brukades åtminstone 1566, men avskaffades kort tid derefter. Denna matvigning var tydligen ett hedniskt offerbruk som utfördes vid de gamlas vårblot till deras vårgudinna, när naturen på nytt föddes. Då låg ju närmast till hands att offra av jordens förstlingsväxt eller de nio slagen av grönkål till skärtorsdagsrätt och dessutom av ägget, som våra hedniska förfäder lade i den odlade jorden, i såkorgen samt bjöds arbetarne vid vårbrukets början att äta av varjämte det även lades i gravarne till de döda. Att det lades ägg ibland den dödes reskost under järnåldern är genom fynd ådagalagt på såväl Gottland som i Birka och även i Tyskland. Som sådan reskost lades även imiterade, av lera brända och målade ägg.

När asablotet upphävdes upptogs dessa matoffringar av kristna kyrkan och signades under kyrklig ceremoni tills de i sin tur upphävdes. Även sedan dessa s. k. matvigningar vid Påsken upphävdes genom lag, upphävdes dock ej offringen in natura af Påskoffer och Altarmat ty det har fortlevat ända in till vår tid. Dessutom var det nämligen allmänt här på orten att årens nattvardsbarn årligen vid Påsk skulle offra "en Hal snes ägg" till prästfrun, vilken sed tydligen fortlevat från seden att offra till de hedniska gudinnorna. Tänker man närmare på saken var det ju rätt så komiskt att en tjänstegosse eller flicka måste tigga ett halftjog ägg utav sin matmoder för att gifva till sin konfirmators fru. Jag minnes att mor ofta sade till tjänstegossarna att om de voro flitiga att leta upp äggen och ej dricka dem råa - det var nemligen en allmän sed att gossarna sönderslogo äggen och drucko dem råa - så skulle de få ägg att gifva åt prästfrun. De som då inga ägg hade att giva fingo sin läxa av prästen för äggdrickningen. För dessa tiggaregåfvor tackade prästfruarne mycket. Det året jag blev konfirmerad kallade en dag kyrkoherden oss alla bort vid stora trappan och sade: "hör Ni mina påga och flickor i år skall Ni inte offra ägg till min hustru, utan vill Ni, så kan Ni i stället giva pastorn en skärf". Och därmed var det inom Alstads pastoratet slut för alltid med offringen av ägg till prästfrun. Om man inte precis kan säga att det blev billigare, ty priset på ett tjog ägg var ju bara 10 skilling, eller högst tre daler, så sättet var likväl mycket hatat av bönderna som ej på den tiden hade många höns, men i sitt eget hushåll många som både skulle hava ägg och mat.

Att ägget begagnades som hednisk offergåva var ej att undra på, ty det är ju en bild av det spirande livet, när kycklingen bräcker sitt skal. Sammaledes bräckte Kristus på påskdagens morgon klippgravens hölje. Af denna orsak begagnas också ägget som en symbol av påskhögtiden under namn av "rullarekampa" varom vidare längre fram.

LUNDS UNIVERSITETS FOLKMINNESARKIV

Torsdagen före Påsk kallas skärtorsdag vilket kommer av skära eller rena, till minne av att Jesus den dagen som tecken till ödmjukhet tvådde sina lärjungars fötter. Denna dagen kallas även kalkens födelsedag till minne av den heliga nattvardens instiftelse. Dagen påbjöds som kyrkohögtid av Påven Leo II år 692. Denna dag fick man ej utföra vilka arbeten som hälst. Så t. ex. fick man ej spinna och överhuvudtaget skulle spinnrocken

22

Skärtorsdag = rening-dag efter fastan, på vilken askan från askonsdag vid fastans början skulle (symb.) tvättas av.

Vid skärtorsdagen hade de gamla en hel massa skämt för sig. Så till exp. brukade drängarne kläda ut en bobbe som de om natten satte upp vid köksdörren ridande på "bankebored" och i vars nyckel de bundo fast skärtorsdag kavaljeren som ridet för att hälsa på tösorna om natten. När nu pigorna på morgonen skulle öppna köksdörrn ramlade bobben rakt i famnen på dem. I ena handen hade bobben ett skämtrim till pigorna som ibland lydde sålunda: "Sopa, raka, smörjehorn
Sänder jag till resedon
Res fort, men kom snart igen
Önskar dig en trogen vän."

(Som påskbrevet där "bobban" ersatte av en teckning och versen uppläsa-lämnas.)

En gång hade fars drängar klätt ut en sådan der figur och satt upp på kökstrappan samt fastbundet honom i dörrnyckeln. Mor, som var meddelad om det, vaknade och såg deras förehavande och sen drängarne lagt sig till morgonro, då de skulle upp och se hur tösorna drog bobben som red på "bankebored" in till sig genom att köksdörren öppnades. Detta hände år 1876 som jag var blott 7 år gammal, mins jag det som om det hänt i går. Jag var mycket god vän med drängarne och hade sett deras förehavande med att utkläda en bobbe till tösorna som de skulle hava lite spetakel med. Jag fick av drängarne reda på detsamma men jag skulle ju vara så tyst som möjligt och ej omtala det för någon enda menniska, men hur det var så skulle ja ju omtala för mor hur rolet drängarne skulle hava med tösorna för att de varit i Blåkulla. Alla voro vi ju tysta som muren. De åt kvällsmat och var och en gick ju till sängs att sova, men drängarne tänkte ju att då klockan blev omkring 11 på natten så sovo tösabitarna i allsköns ro som de också gjorde, men mor som fått reda på det av mig sov inte. Drängarne öppnar då åter drängkammaredörren som ej var låst och smyger sig på bara fötterna ner i uthusen och tager sin utklädde av halm formade hexbobbe och dessutom bankebordet /tvättebrättet/ och bär så omärkbart som möjligt upp det vid kökstrappan der de sätter bankebordet varå bobben red samt en tygel från hexan bort i dörrnyckeln, så att då flickorna på morgonen skulle öppna dörren skulle den dragas in till dem. Sen drängarne fått väl utfört sitt värf gingo de glade och lade sig.

När så mor ansåg de sovo riktit gott vid 2-3 tiden gick hon så sakta upp och väckte båda pigorna och omtalade vad som väntade dem samt intalade dem vad de skulle göra. Mor sade att nu skulle de kläda sig och gå så tyst som möjligt ut genom stugu och förstugudörren, ty den var ej låst och så gå på "plattorna" bort till köksdörren och lösa hexan samt bära bort det hela och ställa den vid drängkammaredörren samt binda fast tygeln i nyckeln. Det behöfdes ej sägas mer än en gång förr än allt var noga utfört. Nu lågo ju drängarne och drömde hur roligt de skulle hava när flickorna öppnade dörren och flickorna väntade vakna och påklädda när drängarne skulle upptäcka sveket.

När det så var tid att stiga upp och hanarna galet morgonen fram skulle ju drängarne upp och kläda sig för att vara ute och fira pigornas hemkomst från Blåkulla i sällskap med hexan som vist dem vägen. Men o ve, när drängen tittar ut genom sitt fönster är både hexa och dess häst försvunna från köksdörren och håller vackert vackt vid deras egen dörr. Pågen får då en armbågsstöt i sidan under orden "opp me di din sömtryne gräbborna har flytt hexbobben hid ti voss, vi ska ha den omigen ingan di vagnar." Både upp som en raket och får fatt i var sin ände i hexahästen och springer i bara sjortan över gården med ryttarinnan mellan sig. Komna mitt på gården öppnar så flickorna köksdörren och ger upp sitt glädjeskrik och hurra för drängarnas återkomst från Blåkulla och klappar händerna allt som mor rått dem att göra. På grund av flickornas genomträngande skrik vaknar jag inne i kammaren och innan en sekund var jag uppe i fönstret för att se på vad som var å färde och kom då att se hur flickorna stodo fullt påklädda utom kökstrappan och skrattade och slogo sig med händerna på knäna medan drängarne stodo mitt på gården och i bara skjortan bärande ryttarinnan på bankebordet, som ju dagen förut stoferats och klätts och huru de sedan slokörade måste reterera till sitt igen. Så roligt som det såg ut kan man ju ej glömma det och ett fotografi derav hade ju varit trevligt.

K. 7144:3
LUNDS UNIVERSITETS FOLKMINNESARKIV

En gammal sed, för erhållande av god äring var att fastbinda en vid jultiden uppblåst svinblåsa innehållande nio ärter, i svansen på en katt och sedan släppa ut honom på snön der den sprang för livet. Jag minns nu inte riktigt, ty jag hörde det i ungdomen, om detta skulle utföras vid påsken eller fastlagstiden, men nog av så har det åtminstone varit en gammal sed, som nog inte många nu minnas. Ett gammalt folkrim lyder: "En grön jul ger en vit påsk."

Påskahögtiden börjar ju egentligen med ~~fastan eller~~ dymmelveckan, som ingår med onsdagen i fastlagsveckan eller egentligen första fastedagen. Dymmeln eller tysta veckan kommer derav att nämda dag utbyttes kyrkklockornas metallkläppar mot liknande av trä så att t.o.m. kyrkklockorna skulle tystna, vilket först förbjöds i svenska kyrkolagen 1823. Under dymmeln har vi hela fastlagen med bland andra Palmsöndagen, då man under kyrklig helgelse invigde palmgrenar. Här i norden togs dertill sälj med sina stora knoppar vilka sedan brändes till aska som förvarades till nästa askans dag. Denna trädinvigning förbjöds i Sverige redan 1529 såsom varande för hedniskt, ty derav spåddes också gåsalyckan. Seden att avbryta grenar vid Palmsöndag fortlever ännu, men numera är det blott naturvänner som göra så och de flesta veta nog ej vad betydelse det en gång haft. Med dymmelsveckan åsyftas numera ej mer än närmaste veckan före påsk och har dertill givet alla de veckodagarna de namn som egentligen skulle hava tillhört fastlagsveckan. Då enligt folktron särskilda göromål skulle utföras under veckan närmast före påsk är det mycket troligt att det också i hedentid varit liknande dagar för vårblotet varå det eller det arbetet skulle utföras liksom det ännu fortlever att efter påsk och vårblotstiden var det tid att så liksom om hösten, då det var tid att så råg när Fröje kastade sina "hortotta" på jorden.

och förberedes av fasten

Måndagen i denna vicka kallas derför numera för blå måndag till minne av att man i äldre tid brukade denna dag färja koret blått i kyrkorna. Under denna vickans dagar fick ej någon "kringgärning" /rundgående/ förekomma. Man skulle i stället förrätta särskilda arbeten varje dag för att få särskilt lyckligt resultat. Så skulle man t. ex. om blåmåndag - arbeten gällde kvinnohemslöjden - färga garn till gammaldags väfnader så blev dess färger rena och klara som de ännu synes vara i gamla åkedynor och dylikt.

På tisdagen, som kallades "videtisda" skulle kvinnorna tvätta, ty då blev tvätten bländande vit. Men de fingo ej hänga ut tvätten till torkning under dessa dagarna, ty då blev den gulaktig, utan de skulle hålla den i blöt, emellan som de låto den vattenrinna så att tvätten ej skadades. I den begagnade luten, som var s. k. askelut tillverkad av träaska, eller ännu bättre var ärthalmsaska, skulle man på "aske onsdag" koka hela sitt under vintern spunna lingarnsförråd, så blev garnet snövitt så snart detsamma blekts.

Askeonsdags kväll skulle allting stålas. Sålunda skulle en gammal lie sättas i halmtaksskägget över stalldörren och dito en i var sädes"dröse" och en i rågåkern, en yxa läggas på "möjmiddingen", o.s.v. Leknifva sättas i bikupans halmhättor och avbrutna synålar slås i seltyg och åkerbrukredskapen i synnerhet i träplogens ås. Dessutom skulle det ritas femuddiga kors med krita på alla dörrar. Femuddekorset var jungfru Marias vapen. Bakugnsredskapen såsom raka, kvast och grissla vilka annars hade sin plats ute på stuguläangans väggar, skulle tagas in under sotad ås, ty annars kunde trollkärringarne taga dem och rida till Blåkulla på dem der de gästade under skärtorsdagen. Spinnrockarna skulle vara undansatta mellan Marie Bebådelsedag och midsommar. Åtminstone skulle det ej spinnas på kvällarna "sedan solen gått i skog". För övrigt var det ej bra att spinna på Asa Thors helgdagskvällar och långt mindre skärtorsdagen, som var en kristen reningsdag. Det berättas om en kvinna som trotsade förbudet och spann en skärtorsdag att hon dog strax efteråt och året efter kom hon åter och lade sin hand på fönsterrutan och sade:

"Se va ja vann
För det jag skärtorsdags-
kväll spannt
Jo en blodig hand."

Den dagen skulle också alla botgörare "skäras" eller renas från sina synder samt befrias från vidare kyrkostraff och åter upptagas i församlingen. På grund härav var det en helig sak att göra rent skärtorsdagen och den som så gjorde blev då fri från all orenlighet under det kommande året. Om man hängde ut sina avlagda sängkläder o.d. fick ej malen makt att skada dem m.m. Detta har derför givit upphof till vidskepligt bruk av nämda reningsprocedur. Det troddes nämligen allmänt, att om man tidigt skärtorsdags morgon sopade rent och bar soporna ut på en grannes ägor före soluppgången och utspridde dem der under en särskild besvärjelseformel så skulle såväl all ohyra, såsom råttor och möss försvinna från det hemmet, till det der soporna utlagts.

M.7144:4.

LUNDS UNIVERSITETS FOLKMINNESARKIV

En tragikomisk process.

Som ett märkligt kulturhistoriskt dokument om folktron här i sydvästra Skåne kan anföras följande rättegångsprotokoll angående denna folktro. Allmänna åklagaren hade till sommartinget 1694 instämt Bonde Mårtenssøns hustru Troen Åkesdotter i Lemmeströ, om ansvar för det hon skärtorsdagsmorgonen samma år vid soluppgången utburet ur sitt hus en mängd sopor, hvilka hon under bön utstrött på grannens ägor, i avsikt att förhexa deras vångar.

Hustrun Troen kunde ej förneka att hon skärtorsdagsmorgonen utburet sopor, vilka hon lagt på Pelle Perssøns mark, i akt och mening att dermed bliva kvitt sina loppor, av vilka hon mycket besvärades och hon bedyrade vid sin själs salighet att hon ingen annan avsikt haft med sitt företagande. Saken ansågs så allvarsam att två av Stokkemænderna fingo i uppdrag att fara åstad och syna var soporna blivit lagda och befanns det att Troen klivet över sitt gärde, gått förbi sin egen åker och lagt soporna en aln innanför renen på Pelle Perssøns grund.

Troen underkastades nu följande korsförhör. Fråga: Af vem hade hon denna lärdomen? Svar: Hon hade haft den av sin ungdom, men mindes ej av vem hon lärt den. Fråga: Om hon hade några loppor ännu i sitt hus. Svar: Ja, lika så många nu som förut och hon beklagade sitt oförstånd att vilja bli dem kvitt medelst trolleri. Det antecknades att Troen var 50 år gammal och att hon hade godt vittsord av sina grannar.

Åklagaren, som även var Troens granne, upplyste emellertid, att han på sista tiden fått en otalig mängd loppor i sitt hus, /man kan derav förstå att själfva åklagaren trodde på lopptrolleri i sitt snygga hus/, och att råttor och annan ohyra låtet se sig på hans gård och grund. Han yrkade derför strängaste ansvar å Troen för de olyckor hon vållat sina grannar. Troen bad för sig och svor vid sin salighet att hennes avsikt ej varit att vålla grannarna något ondt, och hennes man anhöll hos rätten om skonsam medfart för sin hustru.

Rätten avkunnade följande utslag:

"Ehuruväl hustrun Troen Åkesdotter ej allenast otvunget edeligen betygat sig intet ondt velat vålla grannarne därmed att hon om skärtorsdagsmorgonen burit sina sopor över sin egen och in på grannens grund i akt och mening att bliva sina loppor kvitt, hafvandes hon jämväl av sina grannar ett gott loford; likväl fast någon skade därav ännu ej bevisats vara skedd, kan rätten detta hennes förehavande ej annorlunda anse än att såsom otillbörligt hexeri, hvadan hon dömes att härför undergå 14 dagars fängelse vid vatten och bröd samt stå uppenbar kyrkoplikt androm till skräck och varnagel.

Två hundra år efter den stackars kvinnan må vi beklaga hennes straff, som nog var detsamma som livsstraff - att svälta ihjäll - ty vi må besinna att livsstraff för en man var 20 dagars vatten och bröd och en kvinna kunde inte utstå så länge. I nuvarande tid hade ju vilken bonde som helst med nöje motaget soporna. I allmänhet får ju husmännen gratis hemkört ett lass eldbrand för ett lass sopor.

Att en sådan sak skulle kunna upptagas till åtal av allmänna åklagaren och dömas så hårdt är ju förvånansvärt. Grannarne gåvo henne de bästa vittsord, endast allmänna åklagaren var lika vidskeplig som den 50-åriga kvinnan, ty han trodde ju att han fått sina loppor derigenom.

Det kunde ju vara av intresse att veta huruvida dommen föll efter Dansk eller Svensk lag. Vemmenhögs härads äldsta praxis i behåll varande tingsboken är av år 1674. Den är förd på danska. Svenskt rättegångsskick skulle börja tillämpas på landsbyggden år 1685, om så tingen höllos regelbundet varje måndag här, är ju ej gott att säkert veta, men som tingsskrivare eller Hehritsfogde fungerade Bertel Søffrensön varemot besittarne eller Stokkemænderna ombyttes. Var tinget hölls, om det var i hus eller vid en gammal skeppsättning kan ej avgöras. Första gång plats omtalas var ordinarie höstetinget i Skivarp 1696.

M.7144:5.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Häxor och Blåkullaresor.

På skärtorsdagskvällen - några påstodo att redan askeonsdagskvällen - reste alla hexor och skator till Blåkulla för att fira sin fäst hos Hans majestät hin håle. Folkberättelserna derom äro många och de gamla trodde fullt och fast på dessa hexresor. Skärtorsdagen sågos heller inga skator och när de voro återkomna på långfredagen voro deras stjärtpännor avklippta sade de gamla. I de gamlas berättelser förekommo också sägner om att resan försiggick i ett simulerat tillstånd, så att, medan hexorna voro i Blåkulla, låg själva kroppen i en slags domning hemma i husen. Så förtäljer bl.a. sägnen om en skräddare i Fyglie. Han var nämligen och sydde på ett ställe och som han viste att kvinnan var en hexa beslöt han försöka göra henne sälskap till Blåkulla. Det var för övrigt gott om hexor i Fyglie påstod en, som derför åtalades år 1750. Enligt detta påstående skulle alla Fyglie käringar vara häxor med undantag av 4 stycken och av hexorna var jordegumman /barnmorskan/ nog en bland de värsta, ty vid rättegången vittnade kyrkoherden Klingelberg i Gylle att han en torsdagsnatt då Hanna bodde i Gylle mött henne då hon naken gick baklänges omkring Gyllekyrkan, varöver kyrkoherden mycket fasat.

Som ovan sagts låtsade sig skräddaren vilja göra hexan sälskap på hexritten. På skärtorsdagskvällen gingo de derför ut i köket der bakugnstyget låg. Häxan tog då sitt smörjehorn, vilket skulle vara av ett treårigt "värehorn" ut ur sin kista och smorde så bakugnskvasten till sig själv och grislan till mäster. När detta var gjort tog hon en bit bröd och smorde något av smörjelse derpå, varpå hon gaf skräddaren en bit och åt själv en bit. Med det samma skulle de sätta sig grensle eller ridande på vart sitt smorde fortskaffningsredskap och båda läsa följande signelseformel:

"I f-ns besatte namn
rätt upp o ut
över berg o knut
Till världens slut."

varefter det skulle bära i väg upp genom skorstenen och vidare till Blåkulla. Skräddaren den spjuvern hade endast låtsat som han ätet av den smorda matabiten utan i stället hade han smuslat den till Hexans hund. Det dröjde derför inte länge förrän hexan och hunden föllo i en tung domning varunder hon sprattlade och fäktade med både armar och fötter och hunden gjorde likaledes och dermed fortsatte de hela natten. När de nu på Långfredagsmorgonen vaknade låtsade ju skräddaren att han gnuggade sömnen ur ögonen liksom hexan och när hon frågade vad han tyckte om resan sade han, som vakat i hexans kök hela natten, att det var den roligaste resa han varet med på och att han fäktat väldeligen med sitt "skätteträ". Ett dylikt skulle de nämligen hava med då de skulle resa och med detta hade han hugget många hexor både näs- och öronlösa.

De gamla omtalade att denna hexsmörgelse var ett i gammal tid uppfunnet berusningsmedel som förorsakade en domning varunder hexan upplevde de gladaste och behagligaste njutningarne som en omväxling i sitt undertryckta och fattiga sociala tillstånd mot de högre klasserna. Enligt de gamlas berättelse skulle hexorna koka sin trollsmörgelse, vilken ovilkorligen skulle förvaras i treåriga väre /bagge/horn, av vår vildväxande bolmört /Hyascyamus nigra/.

När hexorna skärtorsdagen reste till Blåkulla och de insmort resdonen och kommit ut genom skorstenen ställdes färden mot kyrkans torn der de alla samlades för att avskrapa litet klockmalm, vilken de sedan under färden i rymden - allt i enlighet med folktron - utströdde under följande bön: "att hennes själ aldrig måtte komma närmare Gud, än denna malmen kom när klockan från vilken den blivet skrapad". Under denna färd kunde andra, som dertill hade mod, taga fatt och ringa i kyrkklockorna och då föllo alla hexor, till vilka klockljudet nådde, till jorden. Liknande skedde vid avlossandet av skarpa skott. Eller också upptändes stora eldar. De yngre kunde då ej åter taga sig upp, utan måste hava hjelp av de äldre. Blåkulla påstods av några hava varit beläget i en i äldre tid varande helig tjörnelund vid blåkulla dös i västra Värlinge, men andra gamla påstode det vara "lant for drån i voll oppad norpolen". Framkomna dit blevo de nya föreställda för fursten av de gamla, varefter det blev ett hejdundrande gille. Vid detta gille bjöds bland annat stek av kattor, skator, fladermöss, hökar, ormar, grodor och flera andra läckerheter av den ondes djur. Dessutom dansades det hela natten den s.k. ängladansen med själva avgrundsfursten i paradisdräkt. Dessutom slogo eller stredo häxorna väldeligen med varandra med sina skätteträ under följande uttalade formel:

"Sår i da o hel i marn."

M.7144:6.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Huru mycket de då än tilltygade varandra voro de likväl hela och oskadade då de återkommo hem på morgonen.

En annan skräddarehistoria om resa med en hexa till Blåkulla berättas hava hänt i Håslöf. Der var det också en skräddare som sydde på ett ställe. Han visste att kvinnan där var en hexa. När det närmade sig kvällen sydde skräddaren det värsta han orkade och hastade ej med att gå och lägga sig. Till sist gjorda han det likväl och med detsamma sof han "som en stud o snarkade so de rongade i sängestolparna". Kvinnan trodde då att han värkligen sof, men det var det han inte gjore ty man vet ju "ad skräddarna vill vara me overallt liäsom vanngröd". Han ville kantänka höra och se efter hur hexan bar sig åt när hon skulle resa till Blåkulla, ty han tänkte fara bakefter. Sagt och gjort. Kvinnan reste och skräddaren skulle ju då försöka komma efter så fort han orkade. Han hade lagt noga märke till hur hon bar sig åt och han tog även smörgehornet och smorde grislan, ty kvinnan hade rest på den förnämste reshästen: kvasten. Men skräddaren glömde att själv taga sig en bit och så uttalade han signelseformeln sålunda, som han tyckte kvinnan hade sagt:

"I f-ns besatte namn
rätt upp och ner
over vägge knut
till nattens slut."

Som formeln var felaktig uttalad rutschade skräddaren rätt upp och ner i skorstenen hela natten och skrapade för varje gång mot väggknuten. Han rensotade sålunda skorsten fullkomligt. Ett år gick fort till ända och mäster teg visligen men tänkte på händelsen. Nästa skärtorsdag var mäster åter på samma ställe och sydde, men denna kvällen var han "smock o tam som ett lamm" och gick tidigt till sängs. Kvinnan misstänkte honom derför inte, men så snart hon bara hade sluppit i väg var det mäster som var ute i skorstenen och smorde grisslan för andra gång och nu uttalade han signelseformeln rätt och så bar det av till Blåkulla. Der såg han alla byns och angränsande byars hexor spattsera stenstocka nyna arm i arm med avgrundsfursten till festbordet. Efteråt var det ju dans och skätteträsfäktning, men nu var det mäster som uttalade formeln bakfram för vart hugg han högg sade han "Hel i da och sår i marn". Häxorna sågo derför lika hela och prydliga ut hur mycket han änlade i och högg åt dem, så skätteträdet gick tvärs genom både öron och näsor. Dagen efter sågo de deremot förskräckliga ut och Bastian "trollprästen", som han kallades, fick ett faseligt göra i fjorton dagar att laga alla hexenäsor och öron på orten. När gillet skulle sluta vill avgrundsfursten hava alla bomärken och namn skrivna av blod av de nya medlemmarne i sin bok. Mäster skrev då först Jongfru Marias ✡ femudda kors, så Jesu ✝ och så "Riddaren av säjsen o prässejärned" så St: Bengt märke ✡ och till sist St: Pers vapen ⌗. Då Svarte Petter såg vad för slag bomärken skräddaren skrivet blev han topp tunnor rasande och dängde boken i planeten på skräddaren och sa att då han skrivet såna der märken i hans bok kunde han själv ta den. Boken blev hängandes fast på mästers huvud och han måste sålunda taga den med sig, vilket han med nöje gjorde ty skräddarne har aldrig varit något räddhågat släkte. Och tänkte han som så: kommer jag bara ut ska nog boken lossna, som den också gjorde. Hemkommen skulle mäster se i sin bok och kom så att läsa ett stycke i densamma och med detsamma kom det en hel del förnäma bekantskaper till skräddaren och begärde arbeten, ty det var ju en svartkonstbok. Skräddaren började bliva rädd ty förnämligheterna ville plocka håret av honom. Han sprang då ut och tog tre kapp strandsån och befalde sällskapet att räkna sånkornen. Han slog så åter upp sin förvärvade svartkonstbok och läste hela sällskapet åter till haddes. De gamla omtalade också att när hexorna reste bort från mannen blåste de upp sin särk med luft /vär/ och läto den ligga kvar i sängen hos mannen.

M.7144:7.
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Om trollharar och annat skrock.

Gick man i kyrkan om långfredagen och hade lyckebla /fyrbladig klöver/ i psalmboken och i västefickan en råg̊kärna som själv hoppat dit, då man året förut högg råg och kärnan ej varit upptagen sedan, samt ett "haneägg" /ägg små som dufvoägg, vilka hönan någon gång värper kallas vid detta namn/ som värpts en skärtorsdag och ur vilket innehållet utblåsts, kunde man få veta vilka som voro häxor. När man nu satt i kyrkan med dessa medel och då prästen läste fader vår tog man upp sitt "haneägg" och kikade genom dess utblåsningshål. Därvid kunde man se alla som voro hexor och varit i Blåkulla om natten, ty de sutto då med klutarna /hufvuddukarna/ bundna bakfram på huvudet eller med s.k. "en smörbytta po hovedet".

Häxorna skulle också på skärtorsdagen passa på och göra sig s.k. "troll - milke - harar", vilka de sedan kunde sända ut och mjölka böndernas kor och sedan spy upp mjölken i hexornas mjölkbytta. Dessa trollharar förfärdigade häxorna utav i trekorslagde alepinnar vilka de bränt i alla ändar och sedan sammanbundet den på mitten med vävsolver samt i mitten indroppat en droppa av sitt blod. På detta stomme drogo de sedan gamla skinntrasor som begagnats av människor, varvid de signade:

"På joren ska du springa foro mej
Men i hellvette ska ja bränna forr dej."

och blåste sedan på dem då de blevo levande. När de voro levande sprungo de omkring och mjölkade böndernas kor. Dessa trollharar liknade nu en riktig hare och de narrade mången jägare att förgäves prova sin jaktlycka på dem. Det omtalas sålunda en dylik hare vid namn "högfellaharen eller Jens Eriks fella" vilken brukade visa sig vid Stegharps många ättehögar. En jägare sköt flera gånger förgäves på densamma så att "toed röj omkring" men haren sprang lika oskadd. Då jägaren en annan gång såg den samma haren drog han en av sina silverknappar ur västen och lade i bössan varmed han knäppte haren, så den blev på platsen. Ty sådana harar kunna ej skjutas annat än med ärfd silver. När nu jägaren skulle taga sin sjutne hare bestod den av ett gammalt stövelskaft och tre svedda träpinnar.

En annan dylik hare brukade hålla till i hossmokrogens tre markaskäl mellan Bosarp, Virestads- och Rullegårdarna. Det var likadant med denna.

Som ovan nämnts sände ju hexorna - allt enligt folktron - under sommarens lopp sina trollharar ut att dia böndernas kor och bönderna fingo på så sätt inte själva någon vidare mjölk och smör, varför de sökte värja sig från detta hexeri, vilket också skulle utföras under påsktiden, så hade ej hexorna makt mera det året. Fars sista soldat omtalade sålunda för mig för en del år sedan hur han som pojke, ty den som skulle göra motståndet fick ej vara konfirmerad, - skulle göra motsigneri på 1840-talet å Blåseberga gård der kreaturen vantrifdes. Motsignelsen gick till på följande sätt: En skärtorsdagskväll togo de ett bolstervagnshjul upp på taket och i ett borrat hål mitt mellan ryggås och takskägg skulle hjulet säkert fastbindas i takläkten. Sedan skulle man taga ut tjuren och fastbinda densamma i "fehavalestolpen". Sedan skulle gossen upp på taket och hava "mogekåsteskaftet" som skulle vara av pileträ och sätta det i hjulbussningen och sedan gå rundt omkring hjulmoet tre gångar och för var gång ropa "Alla byens trollkärringar kom fram og mjölka tjuren." Därefter måste han skynda sig ner av taket och in under takåsen, ty fingo trollkäringarne syn på gossen på taket så "gastkramade de honom" så att ryggen bröts och han blev krympling för livet. Allting var i ordning på Blåseberga gård, men när det skulle utföras blev ägaren rädd att gossen skulle bli skadad, varför experimentet avbröts.

På ett hemman i Klörup räddes de deremot ej att utföra detta experiment. Det hände för övrigt en 30 år tidigare och har berättats av en gammal kvinna, som hört det av sin moder. Dess utförande gick till på alldeles samma vis med undantag av att det var tidigt på påskdagsmorgonen och att den som skulle gå runt omkring på hjulmoet också hade en psalmbok på sig vari voro "lyckebla" /fyrbladsväppling/ och tre "bjuv" /som de gamla kallade kornet/ kärnor på sig, vilka gått hela genom en handdriven maltkvarn tre gånger. Här gick allting väl och så snart signelsen utförts fingo de se hur den ena trollhexan kom springandes värre än den andra, i allt ett halft tjog, med sina "strippebyttor" till tjuren för att mjölka densamma. Och med i hopen var själva den tjocka gästgiverskan som i hastighet blott fått en toffel på och sprang som "sockedolle po den andre foden, di va kan tro tvogna ti de," sade min berättare trosviss om saken. Man kan ju förstå att häxorna blevo rasande på vaktpojken, ty det var just han som gjort dem detta sprattet. Nu var det också på den tiden sed att "hören" gick omkring i byn och fick sig litet påskamat. När han derför året efter gick sin rond påsk-

 M 7144:8

LUNDS UNIVERSITETS FOLKMINNESARKIV

aftonen sade mannen, för vilken han utfört signeriet, till honom att han skulle giva noga akt på den mat han fick av häxorna och stoppa den i bakändan av sin tvärsäck, men den andra i föränd an av tvärsäcken, som han bar på bröstet. När han nu gick ronden gåvo de honom alla god och vacker mat och gästgiverskan gav honom t.o.m. två vackra "hossebån". Hemkommen talade han om allt för mannen, vilken tog all hexmaten och tömde ut på byastenen och stötte den till mos med "svinetunnepantoflestöden" varefter han tog och smorde bolsterhjulet som legat på taket i nafhålet och band så strumpebanden, som gästgiverskan skänkt, om hjulmoet och rullade så hjulet bortåt gårdsplatsen. Och då fingo de se att hjulet "tog höjden, liasom Per Anners gås då den falt i brumnen" och satte av upp över den östra gårdslängan upp i luften der det med en väldig "dynneskräll flö i tusen stompar. Så man kan ju nock vidda va godt de önskade pågen" tillade min berättare.

När jag var ett par tre år gammal tjente här en påg, han hidde för övrigt Hans, han gjorde då en s.k. "fastelans eller påskehare" utav gåsevingepennar. Jag minns det så väl att han var mycket noga med hur han band samman fjädrarne, ty de skulle ju peka alla så att vädret värkade på ett håll. När haren blev färdig gingo vi två ut på en backe på åkern och skulle se om den kunde springa på snön, ty marken var helt överklädd med frusen snö. Ja måste säj som de gamla brukade "min himmelske god va den sprant, ja de bar ov mod öster som hin va ätter han me en snärt." Fart satte den med detsamma så att vi varken hörde eller såg till den mera. Jag har ofta tänkt på detta odjuret vi en söndag slapp löst och de som komma till att se densamma trodde ju säkerligen att det var själva hin onde som var kommen lös och ut att springa för brinnande livet. Det skulle vara rolikt om Hans kom till att läsa detta och ville giva sig tillkänna. Vi ha ju inte träffats sedan han som finbyggmästare var och hälsade på far och mor någon månad efter den olycksdigra aftonen då Kristina Nilsson gav sin konsert i Stockholm och varvid så många menniskor sluppo livet till och han själv var nära att vid en stor glasruta bli tillika med tvänne kvinliga bekanta som sluta der i fönstret.

Skärtorsdagen såväl som under hela påskatiden gavs det också väderleksmärken, så heter det t.ex.

"Skärtorsdags tö
giver många lass hö
Långfredags väde
ger hö på gärde"
eller också
"narrar många barn till att gräda".

Och sådan vinden är till påska sådan skall den vara till pingst.

Långfredagen kallades så på grund av att tiden var så lång för Jesu på korset och den firas ju till minne efter Christi korsfästelse och död och är således en sorgefäst. I äldre tider, sade de gamla, skulle man kläda kyrkorne med sorgeflor liksom vid de kungligas död. I 16-1700-talets kyrkoböcker omtalas ofta så och så mycket sorgeflor. Man skulle då också uppträda svartklädd, liksom också vid andra större högtider. Det talades också om en halvsvart fasta och en halfvit fasta med skilnadsdag av midfasto. Långfredagen var en sorgens dag, derför varken mottogs eller gjordes visit den dagen. Det enda som tilläts var att man gick i kyrkan så allmänt som möjligt.

Det var för övrigt ej bara människorna som sörjde utan hela naturen. Så förtälja ju legenderna bl.a. att solen förmörkades och fåglarna upphörde att sjunga och somliga satte sig på korset och sörjde, bland andra turturduvan och hon sade: "Herre. herre! och det gör hon allt sedan. Rödbrösten försökte torka Jesu ögontårar och utdraga törnekronans gaddar ur pannan, men råkade dervid nerbloda sin krage och derför bär hon ännu rött bröst. Rödstjärten råkade av samma anledning nerbloda sin stjärt som ännu den dag som är är blodröd utav denna orsak. Korsnäbben försökte utdraga Jesu spikar, men hur hon vred och vände fick hon näbben ur led och så är det ännu. Storken flög förbi och ropade "Styrk honom" och lärkan kvittrade när hon flög der, "Läska honom" och så göra de än. Svalan gjorde sina svängar fram och åter för korset och sade: "Svalka honom, Svalka honom" och för att skaffa bättre svalka flyger hon till norden. Vipan deremot flög och skrek "Pina honom, pina honom" och blev derför en förbannad fågel som aldrig har rast eller ro, är alltid fredlös och får ej vila sin fot vare sig på träd eller hus, utan blott skrikande flyga fram och åter. Skatan däremot var ju själva den ondes fågel, ty hon hade fått en droppa blod av avgrundsfursten i sin tunga och satt derför och hoppade jemfota och skrattade, vilket hon fortfarande gör. Detta hade hon för övrigt gjort sedan på Noaks ark, der hon ville sitta uppe på taket för att se hur hin onde tog människorna den ena efter den andra, varåt skatan hon skrattade.

M.7144:9

LUNDS UNIVERSITETS FOLKMINNESARKIV

Lördagen har ju förr varit helgdag till minne av Jesu nertagning och begravelse samt kallats "stora sabaten" nu kallas den för "skitta lörda" på grund av att allting då skall göras rent till Jesu glädje och uppståndelsens högtid.

På Långfredagsmorgonen skulle ju också föräldrarne och husbönderna risa barn och tjänare vilket kallades "påskskräckan" för att dermed göra de unga uppmärksam på Jesu lidande och död. Derför sade björken när träden kunde tala och någon ville hugga av dess grenar om våren: "Hugg inte mig
för då piskar jag dig."
ty björken liksom en del andra träd mår ju ej väl ja t.o.m. dör ut om det huggas för stora grenar av om våren, derför fortsatte den:
"Hugg min gröna topp
Smek min täta kropp
Så växer ja luden opp."
eller också:
"Hugg mig inte po våren
vänta ti somarn får du löv ti fåren."

Påsklördagen skulle ju också de s.k. "rullekamparne" färgas. Skytts Härads och likaledes angränsande härades bondkvinnor hade under hela vinterns lopp tillvaratagit potatis och lökskal, som de förvarade i en linnepåse eller i brist härav en gammal skjortärm om vilken det bundits en tråd i båda ändar. Denna lökskalpåse togs nu fram, ty nu gälde det att kunna få färgat tillräckligt med påskägg. Varje dräng och piga skulle i likhet med en hel del andra hava var sin hög. Räckte inte lökskalen till alla, var det ej annat att göra än att begiva sig ut till gropkanter och andra mot solen vettande ställen samt där söka reda på "hongakjes" eller också stenmossa på den gamla stengärdesgården. De gamla ville nemligen inte färga ägg som blevo oärliga, vilka de ansågo alla rullekampar vara som voro färgade i "kövefarjar" som voro konstgjorda. Fennbock/färgbock/ en sort röda tråspånor/ gick ju nog an. Detta skulle man lägga i dricka och äggen sedan kokas deri, så fingo de röd färg efter Jesu blod och lidande. Den bäste färgen var likväl utav lökskalar, ty derav blevo de gula i likhet med den välgörande vårsolen och voro de så med tråda påbundna råg eller veteax, voro de så mycket bättre färgade. Man ser ju tydligen häri en kvarleva utav den gamla offerkulten av ägg vid vårsolen eller vårblotet. Fröken Louise Hagberg, amanuens vid Nordiska Museet, har skrivit en intresant artikel om påskäggen i "Fataburen" vari påvisas deras hedniska ursprung. Jag har själv i min ungdom sett gamla fattiga kvinnor som icke velat äta annorlunda färjade ägg, sägande att de ville ej äta oärliga rullekampa. Detta har med all säkerhet varit en ingrodd regiös tanke kanske äldre än kristendommen ty denna har tydligen upptaget påskägget, det gamla hedniska vårblotets färg. Andra slags färgade ägg voro för dessa kvinnor lika orena som svinfett och svinfläsk var för omkringvandrande judar.

Angående bölder utav påskäggen skall jag berätta om en pojke, som mor gav sitt halva tjog ägg. Han slök dem som om det varit kokta potatis och när det blev kväll voro alla försvunna utan någon olägenhet. När det blev maj månad fick han deremot en hel massa bölder på underarmarne och i synnerhet på båda armbågarne och om äggen hade orsak kan jag ej säga.

Påskdagen firas ju till minne efter Jesu uppståndelse och högtiden firades på 1600-talet i fyra dagar, men inskränktes på 1700-talet till två. Veckan efter påsk kallades vita veckan på grund av den ofantliga mängd ljus som då tändes i både offentliga och enskildes hus. Sorgebeklädnaden utbyttes i kyrkorna mot rött. De som döptes skulle vara vitklädda och denna dräkt skulle först avläggas på påskens oktav, söndagen efter påsk, eller de vita klädernas söndag. För att ej denna glädjefäst skulle bli alltför stor insattes femte söndagen efter påsk, såsom en allmän sorg-, bot-, böne och fastedag.

Påskedagsmorgonen presis när solen uppstår binder Gud - enligt folktron - djävulen med nya järnkedjor och då är det sådan strid att hela världen löper runt, ja t.o.m. solen ses löpa "aved om" /baklänges/. Den som då vill passa på i själva soluppgången kan då själv få se fenomenet. Jag kan själv intyga att det är sant, så vida jag ej såg i syne. Det var nemligen 1878 då far skulle kalla upp mig påskdagen för att se detsamma, men den dagen höll solen sig bakom en molnstod och lät sig ej se. Året efter eller 1879 kallade far upp mig på nytt och då såg jag, när jag stått lite och beskådat solen hur den rullade om allt värre och värre och till sist tyckte jag att både träd och gårdar dansade runt, så jag var glad att komma in under den varma dynan igen, ty det var en mycket klar och vacker morgon, men kallt så man huttrade. Att solen löper runt påskdagsmorgonen när Gud Fader lägger nya järnkjädjor på den onde var en allmäntro i förra tider och är ju analog till att Ase Thor binder Loke, vadan häri kan spåras en mycket gammal tradition, som fortlevat från hedenhös.

M.7144:10.
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Strax på påskdagsmorgonen skall man också signa sina djur mot rofdjur eller hökar. Man skall nämligen före solens uppgång tigande gå ut på sin mark och taga en s.k. "blingasten" /av vit mjölkvarts/ och bita i den tre gånger samt lika ofta uttala denna signelseformel:

"Icke skall hök eller räv få mera kött av mitt fänad
Än jag av denna sten."

Påskdagen borde alla och en var komma i kyrkan, ty detta var ju en högtid som ej fick försummas. Psalmerna i gamla psalmboken voro ofta rätt så trevliga, här är t.ex. ett värs av nr. 39, och 5 vers. 39 salmen i gamla salmboken och 5 värs har följande lydelse:

"Drag tu tig icke långt ifrå: Ty nöden är förhanden; Men ingen är som hielp förmå: Thes större är then wånden. Store stutar uti en
ring Hafwa sig om mig begifwet; Fete
ozar alt rundt omkring, Stå mig
alt efter liwet. Som Leijon wred,
gapa the med sin mun så bred."

Som härav synas sjöngs det i gamla tidor roliga salmvisor i kyrkorna.

Under påskvickan skulle det vankas särskilda rättor för varje dag så t.ex. på blåmåndagen ägg, mjölk med ägg och mjölklimpar i. På vittisdagen "stenkakor". På onsdagen ärter och fläsk, på skärtorsdagen "nislans spirekål" vilket betyder att man skulle skära nio slags nyspirande till kåldugliga växter. Uti denna gamla rätt ligger tydligen även ett gammalt minne från den hedniska vårblotsfästen. På långfredagen skulle det vara mjölgröt helst av hemmavete mjöl eller s.k. "pappgröd". Lördagen var en fastedag till hanen gol på påskdagsmorgonen. Lördagen hade således ej någon särskild rätt. Påskdagen fick man ej äta rullekampa, ty då fick man bölder eller också "kålan" /frossa/. Detta kunde likväl avvärjas om man bara var försiktig och bortskar ett litet stycke av äggets spetsiga ände. Åt man rullekampa, eller för övrigt när man åt ägg, så skulle man vara mycket noga med att fint sönderkrossa äggskalen, ty om än äggen kunde ofras för gode önskningar var det farligt om onda varelser fingo tag i hela äggskal, derför finkrossade alla gamla kloka personer äggskalen.

Påskdagsförmiddagen fingo alla tjenarne var sin påskehög bestående utav ett half tjog rullekampa, ett siktebröd, ett stycke fårstek eller rökt fårkött, ett stycke ost, vilket allt de själva fingo äta upp eller göra med som de ville. Flickorna fingo gömma sitt till påskstugan der hon skulle bjuda, men dräng arne åt sitt själva. För att utröna om man skulle bli rik eller fattig, brukades det att påskdagen lägga en av sina rullekampar i sin kista och förvara det mycket väl till nästa påskadag, då man skulle bryta detsamma. Var det då fullt inne i skalet, så blev man rik, var det bara fyllt till hälften blev det vare sig nöd eller överflöd, men var det tomt fick man under sin tid snålt om allting.

Som ovan nämnts har ju äggen spelat en stor roll, kulturhistoriskt sett, på vårsidan först under hedendommen då det t.o.m. gjordes konstgjorda ägg av bränd och målad lera med hörbar skramlande gula inuti. Under tusenårig tid har sedan höns och andra ägg såsom vipägg - vilka de gamla omtala - att de gingo och uppsamlade för att äta, årligen brukats vid påska. Nu har det kommit ett nytt slags ägg nemligen "marzipanäggen" eller de konstgjorda konditoriäggen. På 1880-talets förra del bjöd mor en gång påskägg och mat på ett par gamla mannar. Rätt som de sutto och åto sade då den ena: "De ä rent märkvärldet nu kan folk osse gjorre ägg". "a, kan di de", svarade den andra "do e de vell mie dyrt de di ska ta ing." Din domme f-n, trodde du di gjoru dom po de vised, nej di gjor dom ov karmeller me bode gule vide og skal.

Enligt den fornnordiska gudasagan var det Freja som helgat äggen åt vårgudinnan. Äggen skulle offras åt denna innan hon började låta sina lintottar flyga ner från himmelen och påminna jordens brukare, att det var tid att nermylla sädeskärnan i jorden eller, som ärtorna brukade säga: "Bädda sängen väl åt mig
Dessbättre återgivar jag dig."

Jungfru Maria övertog sedan gudinnan Frejas roll i kristen tid och således har hon ju också helgat det om världsaltet påminnande ägget. Tager man ett ägg i sina händer på så sätt att dess båda spetsiga ändar vila i var sin innarhand och så knäpper fingrarna såsom till bön, blir ägget genast hellgat och så starkt att det av inga mänskliga krafter kan sönderkramas, ja man kan gärna taga knäna till hjälp och krama så håller det ändå, att som ordstävet lyder: so öjonen vänner si i hovede, itu går de inte ej häller knäcker". Den som inte tror det må själv nu i påsken försöka, men det skall tagas rätt i handen som här nämnts med dess spitsiga ändar inåt händerna och ägget skall naturligtvis vara normalt och okokt. Han må så krama bäst han vill, det både är och blir helt.

Skåne
Skytts bd
Fm Hästad sn

M. 7144:11.

Uppt. o. Chr. Hansson
Fm Hästad
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV
inl. 1939/40

Sedan nu påskdagen var kommen och Kristi återuppståndelse ifrån de döda andäktigt firats vid klockklang och gudstjenst i kyrkan var sorgetiden eller fastan slut, varför det åter kunde börjas med folklekar.

Folklekar och gillesstugor.

Som en av de första lekarna som nu togs upp var att "spilla ryllarekamp". De flesta veta nog ej alls hur det tillgick och de beskrifningar jag sett därom äro alldeles oriktiga, ty der står t. ex. att den spelades med en femöring, men just användandet av dessa femöringarne hava för alltid dödat spelet. De spelande skulle sätta var sitt ägg, vilka sattes ute på golvet i storstugan cirka 2-3 alnar från rullbrädet, som oftast bestod av "mangelfjelen" vilken lades bakvänd med handtaget, vilket hade form av ett hästhuvud, neråt borta vid stugudörren. Lagd på detta sättet bildade det ett jämt o stadigt rullbräde för pängen, som skulle rulla neråt detta och bort mot de på ett kvarters avstånd från varandra utlagda äggen. Innan rullningen började skulle de spelande först "botta" sig till ordningsföljd som orden lydde:"fyr, anne, triding, fjerling" o.s.v. men den sista kallades "säck". Den som vid "bottningen" kom närmast målet blev ju "fyr" och skulle först rulla och hade lof att dermed fortsätta så länge han med pängen kunde råka något ägg. Rullade han nu med en femöring så tog han vart enda ägg. De voro ju jemna och breda i kanten och kunde dermed riktas rätt på vilket ägg som helst, dit de gingo som en torped. Det blev således ej några ägg till medspelarna, och på så vis dog ju spelet ut av sig själv. Helt annat var det för en del år sedan, ty då skulle rullningen ske med en gammal trestyver vilken var rund och ojämn i kanten samt hade dessutom ett urnypet hack, vilket betydde att staten hade haft större och mindre skuld det år myntet stämplades allt efter år och nypans djup. När nu "fyr" fick tag i ett sådant mynt så kunde han ej beräkna dess svängningar hit och dit, ty det "lu som halte bolink", såsom orstäfet lydde. Det blev således också ägg till medspelarna.

Ett annat äggspel var att "klinka ägg". Då var det bäst att hava skärtorsdagsägg, ty de troddes vara starkast i skalet och knäcka dem andras äggskal.

Andra slag av lekar togo också nu sin början deribland tre som på 1870-80 talen voro allmänna, men numera äro så gott som alldeles okända för alla i t.o.m. 20-års åldern.

En lek som särskilt skulle lekas annandag påsk, såvida vädret tillät det, var boll. Denna bollek var en riktig ordnad bollek med särskilda på marken markerade två mål. I denna lek voro flickorna med och de hade dertill utsytt vackra bollar med i olika färger markerade rutor utav färgat ullgarn. När denna bollek som kallades långboll eller lireboll skulle lekas delade sig de lekande i två lika stora partier av 4 eller 6 vardera. För att få utrönt vilketdera av partiet som skulle hava leken togo en av vardera partiet tag i boll- eller liretträet med ena handen från nedersta ändan och så över varandra. Dens parti som kom att hålla om spetsen eller ytterSta ändan blevo de "söda", som innehade leken. Det andra partiet kallades de "sura". Nu gällde första profvet om den söda som höll i yttersta ändan av bollträdet kunde hålla det medan någon av de sura slogo tre slag med bollen mot bollträdet. Kunde då de sura slå boll- eller liretträdet från den söta som höll det, så blevo hans parti söta och de andra sura. Sedan skulle två som stodo i första målet, derav den ena som ej hade leken en s.k. sur, bolla ut till en som hade leken - en söd - och denna skulle nu med handen eller ett bollträ slå till bollen så att den flög ut över banan mot nästa mål eller också slog han den rätt upp i luften eller ock i marken. Så snart han gjort detta skulle han springa tvärt över banan till nästa mål. Utbollarens lag - de sura - stodo ute på banan och skulle söka få tag i bollen och "sticka" den som skulle pasera banan innan han kom till målet. Lyckades detta så hade de södas lag tappat och den stuckna skulle bolla ut. Lyckades det icke kastades bollen till utbollaren igen och så bollade han ut igen då en annan av de söda som stod inne i första målet skulle slå ut bollen och söka det bortra målet. På samma gång försökte då den första att komma tillbaka till första målet. Kunde då det sura laget som passade "po lyntan" få stucket några av dessa i kors paserande av banan hade deras lag vunnet och dermed fortsattes det tills det lyckades.

Ett par andra nu glömda lekar var att "picka fyrk" och "spilla kjell /käglor/", vilka alla dränger och gossar gjorde varje söndags eftermiddag på byagatan från och med annandag påsk.

Pickafyrka gick till på följande vis: Ett lag av tre, fyra stycken botte liksom vid kägelspelet till "fyr", anne, triding o.s.v Sedan satte var och en ut en bankostyver, vilka lades ovanpå varandra med reverssidan uppåt på en flat sten, ja mången gång t.o.m. på de s.k. liggande gravvårdarna på kyrkogården eller å kyrkotrappan, vilka fick tjenstgöra som "pickabor". Sedan tog "fyr" en fem

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

cm. i diameter varande rund blykula i sin hand och slog på översta myntet, så att alla hoppade ikring. Hände det då att några mynt vände avigsidan uppåt togs det in som vinst och han slog så länge han vann. Så snart det blev bom skulle näste man slå. Det är just av denna orsak att vi ser så många gamla banko- och trestyfvrar vara skålformiga.

Kägelspelet bestod ju av 8 käglor och en "nikång" som stod mitt i byn samt ett stort rundt träklot kallad "kjeleklossen" med vilken det i tur och ordning slogs från målet mot ändan av kägelbyn. Var man ansvarade för fyra käglor som de skulle freda och sätta en styfver i spel på varje. Vid slag då alla eller delar av byn föll räknades en styfver i vinst för varje kägla. Lyckades några slå kungen ensam ut ur byen gällde slaget för fyra och lyckades någon att slå nära hörnkäglan så att den flög ensam över byn vann han två. Slog någon bom skulle han först sätta en styfver för var och en av sina fyra ansvarskäglor och dessutom en för bommen. Slog någon för många på slutet fick han sätta till så mycket som motsvarade de överskjutande poängen.

Påskastuan, vilken skulle bestås av flickorna, höllsi dagarna två och började påskadagskvällen samt fortsattes annandags påskekvällen med dans och musik av fiol och klarinett, vilka på senare tid ersattes med dragspel. När det därför började att kvällas påskdagen, såg man byns pigor vandra till "påskastuen" eller den gård der den skulle hållas, med var sina förningskorgar ty de skulle, som sagt, stå för all traktering de dagarna. Gamla personer har från olika byar berättat så alldeles lika om denna förning, att den måste någorlunda hava varit ensartad. De säger att den bestod av ett "säjtebrö, ett rökt fårelår, kyd och pölsa, 1/2 mark smör, ost och ägg, 1/2 stop bränvin och ibland en flaska kyssebärnsvin". När alla voro församlade spelades det och dansades olika gamla danser såsom möllarevalsen, träskopolskan m.fl. samt kadriljer o.s.v. Då det så dansats ett par timmar så skulle en eller två flickor duka fram gudsgåvorna och så åts och bedömdes deras förning till allt beröm. Då det var undanstökat fortsattes danserna åter ett par timmar varefter ett par andra flickor skulle "bre opp sitt lav". Och så åt man och drack samt berömde ånyo och så fortsattes det omväxlande båda påskestuenätterna eller så långt det räckte.

En gammal man omtalade för en 20 år sedan att då han var gosse på 1830-talet såg han en gång en del dräng̈ar komma annandag påsk tågandes med en s.k. "fastelansbobbe" bärandes högt uppe i luften samt sjungande sätta den upp överst i en stor rishög på en hög backe å klörupebackarna samt sedan i ring under de vildaste grimasar dansa runt om densamma. Samtidigt sökte tösorna kasta glödor över de dansande in i rishögen, så att till sist stod den i "lysande lue" och avbrändes med både bobbe och ris allt under deras vilda dans och glädjetjut. Så skulle det hava brukas ofta sade den gamle i äldre tidor. Detta torde antagligen symbolisera en offerstrid mellan sommarn och vintern, vari sommarn till sist avgår med segern.

Samma värkan gjorde det, sade de gamla på 1850-talet, om man tog en av Ase Thors "dynnestena" /de gamla kallade stenåldersyxorna för dynnestena och trodde fullt och fast att åskan smelt den till i jorden när den slagit ner/ och strök sig med den i Odin, Thor och Frej ärade namn.

Ehuru kyrkan gjort vad göras kunde ser vi likväl hur den nordiska hednakulturen levat kvar till dagspressen tagit kål på den.

Av ovannämda ser vi ju också, att i folktron fortlevde de gamla hedniska guddomligheterna fullständigt och att de hedniska guddomligheterna gjorde om söckendagarna - i synnerhet torsdagarna - allt vad de kunde liksom de kristna under heljdagarna till människors väl.

UNIV. FOLKMINNESARKIVET LUNDS

Påskfirandet i gamla dagar

M. 7144.

Påsken, vilken, enligt beslut på Kyrkomötet
i Nicæa år 325 ~~bestämdes~~ fastställdes att firas på
~~Sätt och tid som~~ ~~den tiden den~~ denna sker eller första söndagen
efter första fullmånen efter vårdagjämningen,
är för den kristna kyrkans värksamhet, som
för att ej göra för stort avbrott ~~mot den~~
~~förrikta~~ avbörde det hedniska vår-
offret, som firades när solen vid vår-
dagjämningen inträdde genom solens port
eller ingången till Valhall och sol ~~gått~~
givet värkat så mycket att allting ~~stod~~
började så lif, ~~eller~~ alltså omkring den 14 April,
vilken årsmånaden kallas den första sommar-
dagen. Flera av våra kristna kyrkohelgdagar
sammanfalla sålunde till sin tidpunkt
med våra hednika. De gamla hednisk
bruken förekomma ännu hos många med kri-
stendomens införande, utan de flesta
fortlefvde ehuru under andra namn.
~~Påska firas således~~ Kyrkan ville naturligtvis ej för mycket skrämma sina nya
trosförvanter, utan lämna dem i ett och
annat hälsa sina hednisk vanor.
Vid kristendomens införande gick prästerna
~~agation~~ åtaå ut på att bortarbeta tron på Valkyrior
på hednaländernas högsta gudar. Odin t. ex
sökte de att göra till djävulen själv "Hin
håle" (med tjock) Hin hårde (den osårbara)
man hur mycket de än försökte fortfarande
både Odin, Thor och Freja i Valkyrior

Det bästa Freland
önskar oj.

M. 7144 : 2

Påkon. som således att avlära det hedniska
vårblotet till vårgudinnans ära, för god
årsväxt under kommande år. I Tyskland
har likväl kyrkan ej kunnat utplåna
detta helt och hållet ty Påsken heter den
även Ostern ~~den samma~~ efter namn som ger-
manernas vårgudinna ~~kallades~~ som hette Ostara.
En del av detta hedniska kvarlever finnas även
kvar under kyrkans hägn i symbolik i den katolska, ~~I~~
~~Lutherska bondkalenderna~~ ~~En del~~ ~~avskaffades~~ ~~Vid~~ reformationens
införande avskaffades en del av dessa
~~under namn av~~ (" påvitska villfarelser" t. ex
heliga ljus, mässande, korbyss, kållkutten m. m.
däremot fastlevde den heliga matvigningen
i Danmark, således även i Skåne, till sista
hälften av 1500 talet. Det brukades ännu
stone 1566, men ~~upphäfdes dock~~ avskaffades
kort tid därefter. Denna matvigning
var ~~är~~ tydligen ett hedniskt offerbruk
som utförde vid de gamlas vårblot till
deras vårgudinna när naturen på nytt föd-
des. Då låg ju närmast till hands att äta av
jordens förstlingsgrönt eller de nio slags av
grönkål till skärtorsdagsrätt och dess
utom av ägget, ~~av vilket~~ som vara hedniska
förfäder lade i den odlade fruktbara jorden, i sådan
samt ~~och~~ bjädsrom tångra arbetarne vid vårbru
bets början ~~skulle~~ att äta av ~~det~~ vanligtvis det
som lade i gra-

UNIV. FOLKMINNESARKIVET LUNDS

3/

gravarna till de dade. Ett det lades ägg i
under jämnaldern
bland den dödes vänstra var genom fynd ådaga-
lagt på många ställen i Gotland samt i Norska och även i
Tyskland. Som sådan restkast lades även innehållet
av lera brända och målade ägg.

Sedan detta bruk av matoffer upphört
Den s.k. matvägningen vid Påsk
upphörde genom lag, upphörde dock i afsides
trakter
in natura af Påskoffer och Alternat ty
det har fortlevat ända in till vår tid.

Det torde
Så var det nämligen allmänt bruk på orten
att årets nattvardsbarn årligen vid Påsk
skulle offra en trad "en skal snes ägg" till präst-
gården vilken bruk tydligen fortlevat i Österlen
från sednare
offra till de
tredinska offertider gudinnorna. Tänkar
man närmare på saken var det ju rätt nå
got nytt att en tjänstegosse eller flicka
måste lägga ett halftjog ägg utav sin mat-
moder för att gifvas till sin konfirmators
fru. Jag minnes att mor ofta sade till
tjänstegossarna att om de vore flitiga
att leta upp äggen och ej dricka dem råa
— det var nämligen en allmän sed att
att gossarna stöderblanda äggen
och dracko dem råa — så skulle de få ägg
att gifva åt prästfrun. De som då inga
ägg hade att gifva fingo nu låna av präs-
för äggdrickningen. För detta ändamål

Påskan och sig nades under kyrklig ceremoni tills de i sin tur upphörde.

1

M. 7144:4.

4

Det året gå blev konfirmerad kallades en dag
kyrkoherden att alla bort vid stora trappen
stod: "Nör Ni mina påga och flickor i år skall
Ni inte ~~gorna~~ offra ägg till min hustru, utan vill
Ni, så kan Ni i stället giva pastorn en skärf."
Och (var det därmed) minor (klarad) pastoratet slut för
alltid med offrningen av ägg till prästfrun.

Om man inte precis kan säga att det blev billigare,
ty priset på ett fjog ägg var på bara 10 skilling, eller
högst tre daler, så (likväl) sattet det mycket bidrog av bönderna
som ej (på den) tiden hade många höns, men (i sitt eget hushåll) många
som både skulle hava ägg och mat.
Att ägget begagnades som (sednik) offergåva var på ej att undra
på, ty det är ju en bild av det spirande livet.
när kyrkklingan bröder sitt skal. Sammaledes
brådde ~~brådde~~ Kristus på påskdagsmorgon
klippgravens höljе. Äfvenså ordnat begagnas
äfven också ägget som en symbol av påske-
hög tiden under namn av "rullare kamp."
vore en sådan lämna kram.

LUNDS UNIV. FOLKMINNESARKIV

M. 7144:5

före Påsk

vilket kommer

[Torsdagen kallas ~~på~~ skär torsdag (av skära eller rena), till minne av att Jesus den dagen som tecken till ödmjukhet tvådde sina lärjungars fötter. Samma dagen kallas även Kalkens födelsedag till minne av den heliga nattvardens instiftelse. Dagen påbjöds som högtid av Påven Leo II år 692.

Samma dag fick man ej ~~sköta~~ vidta arbeta som hårt. Så t. ex. fick man ~~ej~~ ej spinna och ~~för övrigt~~ skulle spinnerskan

överhuvudtaget

LUNDS UNIV. FOLKMINNESARKIV
M 7144:6

6

Vid skärtorsdagen hade de gamla en hel massa skämt för sig. Så till exp. brukade dräng gärna klädа ut en bobbe som de om natten satte upp vid köksdörren (ridande på "bankebrädet") och i vars nyckel de bundo fast skärtorsdagskavaljerna som gått till att hålla på tösserna om natten. När nu pigorna på morgonen skulle öppna köksdörren ramlade bobben rakt i famnen på dem. Dräng i ena handen hade bobben ett skämtsord till pigorna som ibland lydde sålunda:

"Sopa, raka, smörjet horn
Sänder jag till resedon
Res fort, min kom medhjem
Önskar dig en trevlig gen vän."

En gång hade farsdrängen klätt ut en sadom der ligger och satt upp på köksstrappan samt fast bundet (som var medbestämdt) honom i dörrnyckeln. Morgonen vaknade och såg deras tösvehavande och sen drängarne lagt sig till morgonro, då de skulle upp och se hur tösserna dagg bobben som red på "bankebrädet" in till sig genom att köksdörren öppnades

LUNDS UNIV. FOLKMINNESARKIV

№ 7144 : 7

7/

Detta hände år 1876 som jag var blott var 7 år gammal
min jag det som om det hände i går. Jag var mycket
godvänan med drängarne och hade rätt deras förakapan
de med att utklåda en bobbe till tösarne som de skulle
hava lite spetakel med. Jag fick av drängarne reda
på det samma min jag skulle ju vara så tyst som möj-
ligt och ej omtala det för någon enda människa
min hur det var på det skulle ju jä omtala för
mor hur rolet drängarne skulle hava med tösarne
för de att de varet i Bläkulla. Me voro
vi ju tysta som mumm. Det åt kvällsmat och
var och en gick ju till sängs att sova, men
drängarne tänkte på att de klockan blev om
emot 11 på natten så voro tösabiterna i all
skönsta som de också gjorde, men mor som
fått reda på det av mig sov inte. Drängarne
öppnade åter dörren kammare dörren som ej var låst
och smygde sig på bara fötterna neri uthuset och
tagar sin utklädde avhalm formade (het) bobbe och
dessutom kankebordet (tvättbrädet) och bära
så omärkt bort som möjligt upp vid kokspisen
der de sätter kankebordet vara bobben med
samt en tygel från skaran bort i dörr nyckeln
så att de flickorna på morgonen skulle öppna

Månad och dag	Flytt-ningsintygs nr	Hushållsnummer	Namn	Bostad	Antal utflyttade resp. döda	Återlämnade: vanl. brödkort	Återlämnade: påbrödskort	Återlämnade: st.	Återlämnade: kup.	Utflyttad till nedanstående kommun	Anmärkn.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Längd över utflyttade och döda.

FOLKHUSHÅLLNINGS-KOMMISSIONEN
Nr. B. 79.

Dörren skulle dra ges
in till dem. Efter att förtvärk

Arbetsställets benämning

Den drängarne satt vid ut[illegible] nästa vår

Datum för besök under året

Antal arbetare

	under 18 år		över 18 år	
	m.	kv.	m.	kv.

Hantverk

gingo de glada och lade ny. ~~Nr~~ Nr. 7144

Vår så mor emellan de voro riktat gått vid 2-3 tiden gick hon så sakta upp och väckte både pigorna och omtalade vad som väntade dem samt bådde intalade dem vad de skulle göra. Hon sade att nu skulle de kläda sig och gå så tyst som möjligt ut genom stugu och förstugu dörren ty den var ej låst och så gå de "platterna" bort till köksdörren och bära hexan samt bära bort det hela och ställa den vid drängkammare dörren samt knäcke fast tygeln i nyckeln. Så det behöfdet ej vägas mer än en gång för än allt var noga ut förd. Nu lagom på drängarne och drängen skulle väckas ~~voro~~ de skulle vara när flickorna öppnade dörren och flickorna väntade vakna och på kläddon när drängarne skulle upplåcka sneket.

Vår det så var tid att stiga upp och hemarna gulet morgonen fram skulle på drängarne upp och kläda sig för att vara ute och fria pigornas hemkomst från Blåkulla tillkap med hexan som vid dem vägen. Men o ve när drängen tillåter ut genom sitt förstu är både hexa och dess häst försvunna från köksdörren och hålla vaktet vack vid deras sym dörr. Tågen sägda armbågs ensfälat i sidan under ordem "appne de din förbrytne gråtbarna har flytt hexbabben hid i vast vi ska ha dem omigen vägen di vet nan." Både upp som ur raket och får satt i var sin ände i hexakäften och springare i bara hjortan över gården med nyttarumman medan sig. Komma mitt på gården öppnar så flickorna köksdörren och ger upp ett ~~gracan~~ gladje kvinnoskrik och hurra för drängarnes återkomst från Blåkulle och klappar händerna allt som mor hått dem att göra. På grund av flickornas gamman Summa drängarnes skrik vaknar gårdfolk och är som en rekit upp i förstugu för att se hur tösorna komma hemridandes i sällskap med hexbabben på bankebordet.

Hantverk

gårdfolk vaknar upp i kammaren och inom en sekund var gård upp i förstugu för att se på vad som var åstäde och kom då att se hur flickorna stodo fullt på kläddet utom köksbrappan och skrattade och klappade sig på händerna mot hand armarne stodo i hara mitt på gården och i hara hjortan hörande nyttarumman som på dagen för ut stolkerats och bundits och hurra de redan skakvandt sig att kan man på ej glömma det att ett fotografi skrev kade på vart bredsida.

LUNDS UNIV. FOLKMINNESARKIV

~~76~~ 76

№ 7144 : 9.

(Uppteckare av)

Ett gammalt sed, för god åring var att fastbinda en tvinblära i kattens svans vid jultiden upplbart "tvinblära" (innehållande) nio ärter, vilka i svansen på en katt och sedan släppa ut honom på tvån där den sprang för livet. Jag minns nu inte riktigt, om detta skulle utföras vid påskan eller fastlagstiden, men nog av så har det åtminstone varit en gammal sed, som nog inte många sin minnas.

Ett gammalt ~~sätt~~ sätt att fira Julen!

"En grön jul ger en vit Påsk."

obs anbrivna

M 7144:10.

8 Påskahögtiden börjar på egentligen
med fastan eller dymmelveckan som ingår
med ansdagen i fastlagsveckan eller egent-
ligen första fastedagen. Dymmelv eller tyst
veckan kommer deras att nämde dagar att
byttes kyrkklockornas ~~knarbet~~ metallklappar (mot
liknande av trä så att l. o. m. kyrkvecka-
na skulla tystna, vilket först förbjöds i svenska
kyrkolagen 1823. Under dymmelv har vi

9 hela fastlagen med bland andra Palmsöndagen
då ~~man~~ under kyrklig helgelse inviges det palmgre-
nar. Här i norden taga dessutom Påsk ägg med sina olika
knoppar ~~av~~ vilka sedem (av ärkebiskopen) som förvaras till
dagen som ~~numera vid fastlagstiden~~ Redan 1529 förbjöds
varande förmedelst tydligt av påvedömet
gåtalyckan. Sedan att ~~avsluta~~ avbryta grenar vid Palm-
söndagen fortfara ännu, men numera är
det blott naturvänner som göra så och de flesta
veta nog ej vad betydelse de ägt haft.

Med Dymmelveckan ~~förstås~~ avgiftas numera
ej ~~vara~~ mera än närmaste veckan före
påsk och har dertill givit alla de vecko-
dagarna de namn som enskilda skulle hava till-
hört fastlagsveckan. ~~om det nu är~~ Då enligt
tro särskilda gravmål ~~som~~ skall ut föras under
~~denna~~ veckan närmast före påsk ~~varande veckan~~ är
det mycket troligt att det verkligen
i stället för likmande dagen för verkligt
vara det eller det arbetet skulle utföras liksom det
ännu fortfarar att efter påsk och verkligt tiden var
det tid att ta ~~upp~~ tröje pantade åtna "hörtalla"
på jorden.
Måndagen i denna vecka kallas ~~på~~ därför numera för blå måndag
till minne att man i äldre tid brukade denna dag färga kors blått
i kyrkorna. Under dessa veckandagar fick ej

× liksom om
kvinnan då det
var tid att så
säg när

10 gärning" (rundgående) förekomma. Man skulle i stället förvälla sär i bilda arbetet varje dag för att så värkligt lyckligt resultat. Så skulle man t. ex. om blåmåndag — arbetet gälde kvinnohemlöjden — färga garn till gammaldags vapnadun så blev dess färger rena och klara som de ämnu äro i gamla åkedynor och dylikt. [På tisdagen, som kallades "videtisda" skulle kvinnorna tvätta sig så blev tvätten blåndande vit. ~~Dessförinnan~~

7144

11/ de fingo ej längre ut tvåtan till tork-
ning under dessa dagarna ty de blev
den galaktig, utan de skulle hålla
den i blöt, emellan som de lätto
den vatten rinna så att tvålen ej
skadades. I den begagnade lutningen
var gjord av K. askelut ~~och~~
~~bränt av bra aska~~ var till ~~brukad~~
tillverkad av
det bråaska, ~~som syntes~~ det var ärt-
halmsaska, ~~upperligt dertill~~ skulle
man på "onsdagen" alla onsdag"
koka hella ett ~~par~~ under vintern
spunna lingarns tråd så blev
~~garnet~~ tråden mycket så snart ~~de fingo~~
~~av blekt~~ det samma bleknts.
Aska onsdagskvall skulle alltid hållas.
Sålunda skulle en gammal lie sättas i halmtaks
skägget över stalldörren och dito en i
var sängs "dräpe" och en i rågåkern,
en spa läggas på "mögmiddagen", O. Ev. V.
Le knipsa sättas i bikupans halmhatt
och avbrytna synålar slås i selly och
åkerbrukredskapen i stymnet i tröskplogens
ös. Att dilla trä som brann natten på

UNIV. FOLKMINNESARKIV LUNDS

12/

De stentorn skulle det ritas femuddiga
(mot den kryta) No. 7144 13
kors på alla dörrar, ✱ ✱ ✱. ☆ Femuddi
kornet var ✱ jungfru marias vapen. Bak
ugns redskapen tagit rakor, kvast och grissla
vilkan annars hade sin plats på stugolvängens
väggar, skulle tagas in under fastad å, ty annars
kunde trollkärringarne taga dem och rida till
Blåkulla på dem den de gjorde under skärtorsdagen

13/ Spinnerskorna skulla
Vara undan sattamellan Marie Bebådelse dag och
(Åtminstone skulle det ej spinnas på kvällarna "sedan solen gått i skog."
midsommar. För övrigt var det ej bra att spinna
på Sta Thors högtidsdagar kvällar och lårt mindre skärtorsdagen
som var en kristen reningsdag. Det berättas om
en spinna som trätsade förbudet och spann
en skärtorsdag. Året efter kom hon åter och lade
att dagen efter
sin hand på fönsterbrädan och sade:

~~"Se i va på vant~~ "Se va på vann
~~För på spant~~ För det ~~Jon~~ jag (skall) torsdags kväll spant
så en blodig hand!"

~~Efter den långa fastetiden var ✱✱ denna~~
~~dagen särskild helgad reningsdag som gav~~
~~själv lårt sina lärjungar genom att tvagas~~
~~fötter. Samtidigt skulle också alla~~
[Den dagen skulle också alla botgörare "skåras (eller renas) från sina synder
samt befrias från vidare kyrkotukt
och åter upptagas i församlingen. På
grund härav ver det ✱✱ en helig sak
att göra rent skärtorsdagen och den
som så gjorde blev ✱✱ då fri från all
oreulighet under det kom mande året.
Om man hängde ut sina sängkläder o.d. fick ej magin makt att skada dem m. m.
Detta har ✱✱ derför givit upphov till
vidskepligt bruk av många reningsprotedurer som följande två. Det trodds näm-
ligen allmänt, ~~och har så av många i sydsverige~~
berättats för mig, att om man tidigt skärtorsdags
morgon tvagade sig ut och bar sopporna ut på en gran-
nes ägor och strödde ut dem över sädesåkern
Om man hängde ut sina sängkläder o.d. fick ej magin makt att skada dem.

14/ märkelig bevisgilla formel så skulle såväl
all obygra som råller allmäss för svinn från
det hemmet, der det dessa ut lagt är.

Sk: 7144:14 kulturhistorisk

En trojanisk sven.

Som ett märkligt dokument på folktron
här i sydmaltro Skåne kan anföres
följande rättegångsprotokoll angående
denna folktro.
~~angående hon~~ ~~att genom utbäddandet av~~
~~skärtorsdagsspinnet på andras ägor deras~~
~~genom göra sig fri från obygd,~~
~~derför hade~~ Allmänna åklagaren (hade) till
tomarbinget 1694 instämt ~~Bonde~~
~~Troen~~ Bonde Mårtenssons hustru
Troen Åkesdator i Lemne-
trö, om ansvar för det hon
skärtorsdagsmorgonen samma
år vid soluppgången utburit
ur sitt hus en mängd toper,
hvilka hon under bön utbrått
på grannens ägor, i avsikt att
förhexa deras sängar.
Hustrun Troen kunde ej förneka
att hon skärtorsdagsmorgonen ut-
burit toper, vilka hon lagt på
Pedde Perssons mark, i akt
och mening att dermed bliva

UNIV. FOLKMINNESARKIVET LUNDS

kvitt sina loppor, av vilka
hon mycket besvärades,
och hon bedyrade vid sin
själs salighet att hon ingen
annan avsikt haft med sitt
förfarande.

~~Två~~ Saken ansågs så allvar-
sam att två av ~~Stockmän~~
Stockmännerna (~~ränidemän~~)
fingo i uppdrag att fara åstad och
syna var loporna blivit lagda,
och befanns det att Troen

klivet över ett ~~stort~~ gärde, gått förbi sin egen åker och lagt vapnen en alv innanför renen på Pelle Persbons grund.
Troen under kastades nu följande konstförhör.
Fråga: Af vem hade hon denna lärdomen?
Svar: Hon hade haft den av sin mogdom, men minnes ej av vem hon lärt den.
Fråga: Om hon hade några loppor ämnade i sitt hus.
Svar: Ja, lika så många nu som förut och hon beklagade sitt oförstånd att vilja bli dem kvitt ~~genom trolldom~~ medelst trolleri.
Det antecknades att Troen var 50 år gammal och att hon hade goett vittnesbörd av sina grannar.

Åklagaren, som även var Troens granne, upplyste emellertid, att hon på sista tiden satt en otalig mängd loppor i sitt hus ~~(man kan draga förtiden~~ ~~hans tvärdom och finner rent och snyggt hon~~ ~~höll i sitt hus)~~ och att råttor och annan ohyra låtit se sig på hans gård och grund.
Kan yrkade derför tillbörligt ansvar å Troen för de olägenheter hon vållat sina grannar.

Troen bad för sig och svor vid sin salighet att hennes avsikt ej varit att vålla grannarne något ont, och hen

× man kan draga förtiden att själva åklagaren trodde på loppbrolleri i sitt snygga hus

M 7144:16

nes man anhöll hos rätten om tjonsam
medfart för sin hustru.

Rätten afkunnade följande ~~utslag~~ utlåtande:

" Ehuruvål hustrun Trom Åhesdotter ej allenast otvunget edeligen bekygat sig intet
ondt velat vålla grannarne därmed att hon
om skärtorsdagsmorgonen burit sina tvagor
över sin egen och in på grannens grund
i akt och mening att blåsa sina kappor
kvitt, hafvandes hon jämväl av sina grannar ett gott loford; ~~likvist~~ likväl fast
någon skada därav ännu ej bevisats
vara skedd, kan rätten dello hennes förehavande ej annorlunda anse än att hon
otillbörligt beskäri, hvadan hon dömes
att härför undergå 14 dagars fängelse
vid vatten och bröd samt ta upp under
lyrpopplikt andrum till skrats och varnagil
Det överstrykna avskrives och in föres här.
Att en sådan sak skulle kunna upptagas till åtal av allmänna åklagaren och dömas så strängt hårdt är ju förvånansvärt. Grannarne gåvo hennes
~~tvångsgade på~~ de bästa vittsord, ~~gudast~~ ~~vara~~ allmänna åklagarens var ju lika
vid skepelig som den 50 årige kvinnan, ty han trodde
ju att han satt sina kappor derigenom.
Det kunde ju vara av intresse att veta huru
vida domen fått efter Dansk eller Svensk lag.
Kvinnan hade hårdare äldsta [redacted]

Två hundra år
efter den stackers
kvinnan må nu be-
klaga hennes straff
som nog var det
samma som bestraf
att svälla i gäld
ty vi må besinna
att hissstraf för
en man var 20
dagars vatten
och bröd och en
kvinna kunde
intet tåla så
länge

I annan anledning hade kvinnan
blifvit dömd att
undergå enskild
fängelse på
allmänt
fängelse
kärl och
ett fats eldbrand
för ett fast
tvagor.

17/

A 7144:17.

Svenska rättskipningen i Skåne 1685

i behållvarande tingsbok är av år 1674
den är förd på Danska. och sedan svenskt
praxis. Svensk rättegångsordning
började tillämpas på landstingen år 1685 om
och när är nu ej gått att säkert veta, men
och tingen hållos regelbundet varje månad.
Som tingsskrivare eller Herrits fogde
fungerade Bertel Saffrenson varemot
besitterne eller Stokkemandsna omtyckes.
Ver tinget hölls, om det var i hus eller ut
en gammal skepnätt ning kan ej avgöras.
Första gång plats omtalas var i Skivarp 1696.
ordinarie häradstinget i Skivarp 1696.
(Före.)

Läxor och Blåkullaresor. (Blåkulla)

På skärtorsdagskvällen trogna påstode att eredan
onsdagskvällen - redo alla hexor och Skatter
till Blåkulla för att fira sin
att fara i sätt hos Herr magestät hin håle.
Folkberättelserna deröm äro många och de
gamle trodde fullt och fast på dessa hexresor
och Skärtorsdagen sägas hellor inga
Skator ty de voro och när de vore åter
komna på lång fredagen voro deras
Hjärtpärmar
gumpa (stjerta) avklippta sade de gamla.

Dde gamlas berättelser förekomma också
sägner att resan förr gick i ett simulerat
tillstånd, så att, medan personen voro i Blå-
kulla, låg själva proppen i en slagsdom-
ning hemma i huset. Så förtäljer bl.a. sägnen om en
vis skrädderi gesäll blef klok på. Skrädderne
voro på magra vispiskade skölnar som kunde

UNIV. FOLKMINNESARKIV LUNDS

11714:18

~~Tagit reda på att kung~~. Han var namligen och
sydde på ett ställe som han visste att kvinnan var
ock
berört hans försäkte göra hennes sällskap till Blåkulla.
en hexa ~~och~~ ~~för övrigt~~ påstås en som därför åtalades
Det var för övrigt gott om hexor i Fyglie (en pastorat)
1750. ~~Det~~ alla Fyglis häringarvara häxor med undantag
Enligt detta på: stående skulle
av 4 stycken och av hexorna voro jordegumman (barnmorskan) nog en bland de värsta, ty vid rättegången vittnade kyrkoherden Klingelberg i Fylle att han en torsdags natt då Hanna bodde i Fylle mätt henne då hon naken gick baklänges omkring Fylle kyrka ver-
~~över~~ kyrkoherden mycket lasat.

Som ovan nyss ~~sagts~~ lätande sig skräddaren ~~som den falske hade~~
vilja göra hexan sällskap på hexritten. På skärtorsdagen ~~kvällen~~ gingo de därför ut i kålet
där bakugns tyget låg. Hexan tog då ett smörgåskorn, vilket skulle vara av ett bearbetat "värehorn"
utan vin bröta och smorde så bakugns kvasten till sig själv och grisen till mäter. När detta
var gjort tog hon en bit bröd och smorde ~~litte~~
några
~~litt~~ av smörjelsen därpå, varpå hon gaf skräddaren
en bit och åt själv en bit. Med det samma skulle
de sätta sig gynte efter skrädande på varet smörade fortkaffens redskap
och ~~de~~ båda läsa följande signelse formel:

"I f— ns besatte namn
rätt upp och ut
över berg och knut
Till världens slut."

varefter det skulle bära i väg ~~till~~ upp genom skorstenen
och vidare till Blåkulla. Skräddaren den oppåsvorne
~~Han~~ hade endast bröd låtsat som han åtat av ~~kornsmörgås~~

den svarta
~~Se~~ (matte bilen utan i stället hade han smaskat den
till Rescans hund. Det dröjde därför inte länge förrän den
Rescan och hunden fälla i en tung dvärgning varunder hon
~~de~~ sprattlade och fäktade med både armar och ben och
hunde gjorde likadeles, ~~med alla sina fötter~~ och därmed
fortsatte de hela natten. När de nu på långfredagsmorgonen vaknade lät de sprädderna ~~[illegible]~~
att han gnuggade sömnen ur ögonen liksom Rescan
och när hon frågade vad han tyckte om resan
sade han, som vaket i Rescans kåk hela natten, att
det var den trakigaste resa han varit med på och att
han fäktat nästan lika mycket med ett "spöttetråd" ~~i~~ Ett dylikt
~~[illegible]~~ i stället de nämligen hava med då de skulle resa och med detta
hade han huggit många hexor både nätt och tvärs.

De gamla omtalade att denna hexsmörgåsen var ett
i gammal tid uppfunnet de bussningsmedel som
förvisade en dvärgning varunder Rescan upplevde de glada-
ste och behagligaste nytt mycket som en omvälvning i
~~[illegible]~~ sitt undertryckta och fattiga sociala till-
stånd mot de högra klasserna. ~~Vaccat likmande~~
~~(under hovnisse klang och ju: bokfagar~~
~~som senare när bränvinet [illegible]~~
~~såldes i landet, vilket bröt på att förstöra~~
~~i vilket sällsynta [illegible] fick med goda engelska~~
~~så väl bönderna som hela landbefolkningen~~.
Enligt de gamlas berättelse skulle hexorna koka
sin trollsmörgåsen, vilken ovillkorligen skulle
förvaras i trearigna vänne (bägge) horn, av vår
vildväxande bolmört (Hyoscyamus niger)
vers ~~[illegible]~~ gammal dags namn ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~.

LUNDS UNIV. FOLKMINNESARKIV

UPPSALA UNIV. FOLKMINNESARKIV

19/de/ M 7144:20

När herrorna (kårlovsdagen) reste till Blåkulla och de intagit rerdomen och kommit ut genom skorstenen tågades färden mot kyrkans torn de de alla samlades för att avskrapa litet klockmalm, vilken de redan under färden (i rymden) fallit i miligt med saltren-utströdelse under följande bön: " att hennes själ aldrig måtte komma närmare Gud, än (denna) som när klockan från vilken den blivit skrapad". Under denna färd kunde andra, som dessutom hade med, taga fatt och ringa i kyrk klockorna och då (följe) alla hexor, till vilka klockljudet nådde, till färden. Liknande skedde vid av lastandet av skarpa skott. Eller (och på) uppstånden stora skolar. De yngre kunde då ej återtaga sig upp, utan måste hava hjälp av de äldre. Frankomna Blåkulla, (påstods) av några (påstodos) hava varit belägen i en (äldre) tid varande helig Gjörnelund vid Blåkulla däst i Västra Vårlinge men andra gamla påstå det vara "lant för dråa i vall oppad (norpolen)". Frankomna det blivna de nya förrättade för fursten av de gamla, varefter det blev ett hejdundrande gille. Till detta gille bjöds bland annat (ormar, skrände padder (i grodbeti)) stek av kattor, skator, fladdermöss, hökar, flera andra lärkar hetar av den onda djur.

M. 7144 : 21.

Dessutom dansades det hela natten den S. k. ängladansen med själva avgrundsfursten i paradisdräkt. Dessutom slogs eller åtminstone häxorna näbbelägen med varandra med sina trollkäppar [illegible] under följande fullständigt formulär:

"Får i da af hel i mun."

Hum mycket de då än tillstyrkte varandra voro de likväl hela och oskadade då de återkommo hem på morgonen.

[En annan skrädderhistoria om resa till med en hexa till Blåkulla berättas hava hänt i Hälsingland. Der var det också en skräddare (som) tydde på ett (där) hål. Han visste att kvinnan var en hexa. När det närmade sig kvällen tydde skräddaren det vanliga han också och hastade sig med att gå och lägga sig. Till sist gjorde han det också och med det samma sof han som en stock och snarkade så de ronsgade i stugestolparna. Kvinnan trodde då att han verkligen sof, men det var det han inte gjorde ty man vet ju att skräddarna vid vara me över allt liksom vanngråd". Han tänkte höra och se efter hur hexan bar sig åt när hon skulle resa till Blåkulla ty han tänkte fara bak efter. Sagt och gjort. Kvinnan reste och skräddaren skulle ju då förstås. Kvinnan efter så fort han orkade. Han hade dock lagt några märke till hur hon bar sig åt och han gjorde detsamma smörjehonet och smorde grisslan, ty kvinnan hade sett på den förra resan glömde att kvarlämna. Men skräddaren tyckte taga sig en

hit och nå uttalade han tygnelse formulu nå
lunda v som han tyckte kvinnan hade sagt:

"Y" f— ns beralle namn
rått upp och ner
over vägge knut
till mattens slut."

LUNDS UNIV. FOLKMINNESARKIV

Som formeln var felaktig uttalad rutschade
skrädderen rätt upp och ner i skorstenen
hela rättande natten och skrapade
(och skrabb) för varge gång mat vägg knuten.
dess "skrapstrån" vara fastnat i skorsten. Han
runtolade sålunda skorsten fullkomligt.
Ett år gick så sort till ända och mader leg
visligen kratta men tänkte på händ. Nät. skärtors-
day var mäster åter på samma ställe och nydde,
men denna gången var han "smack" som tamm
som ett lamm "och gick tidigt till sängs.
och så sutten". Kvinnen misstänkte
honom dessförinnan, men så snart hon bar. hade
stuppit i väg var det mäster som var ute
i skorsten och smorde gräddan för andra gång
och nu uttalade han tygnelseformeln
rätt och så bar det av till Blåkulla.
Der (han) väg alla hyms och angrämsade (byars) hexar
spatsera fem tocka nyna arm i arm med avgrunds
fänitus till spetbordet. Efter åt var det på dans och
skrattebråk såklining, men nu var det mäster
som uttalade formel bak fram
för vart hopp han hopp och sade
han "tel i hel" da och hel i marn"
Mästarne sägas der för lik.
hela och prydliga ut.
hur mycket han
än lade i och hopp åt
dem, så skrattade
gick tvärs genom

UNI-FOLA MINNESARKIVET

22

både öron och näsor. Dagen efter sägo de deremot förskräcklig ut och Bettan "trollpåtan" (som han kallades), fick ett förskräckligt gräs i förtan dagen att taga alla hesed näsor och öron på orten. Vår gikt skulle nu vilt avgrunds påtan [illegible] hava alla barnarken och namn (skrivna av blod av de nyamedlemmarne) i sin bok. Mästa skrev då först jungfru Maria [illegible] samt da kors, så Jesus † och så "Räddaren av säjten" [illegible] "prässejärned" så [illegible] Benytta märke [illegible] och till sist St. Pers [illegible]. Då Svarta Petter såg vad förstamärken skräddarna skrivit blev han [illegible] (av topp tumar rasande och dängde) boken i planeten på skräddarna och sa att då han skrivet såna dera [illegible] märken i hens bok kunde han själv ta dem. Boken blev hängandes fast på målaren (typ med) och han måste nu tala om taga den med sig, vilket han med nöje gjorde. Skräddarne har aldrig varit nagal [illegible] och tänkte som tur kommer jag bara att ska noy boken lossna, som den också gjorde. Hemkommen skall mästa de i sin bok och kom så att läsa densamma och med det samma (att lyckas) kom det en hel del förnämma bekanta till skräddarna, (och begynde arbeten [illegible]) varken svart konst bok *

* Skräddaren kringåk hela nadl. sy förnämligt hemma och hos de rika och sy de fattiga ute. Han sprang då ut och in flera hundra ggr om dagen. Han var så förfärligt snabb att räkna på att han kunde hinna på en timme sy ihop en hel rock och hade ett fruntimmer som hette Lisa Hall, som var så snabb att hon kunde sy ihop en hel klänning på en timme.

De gamla omtalade också att när hexorna rest bort från mannen blåste de upp sin värk med luft (värk) och lata den ligga kvar i sängen hos mannen.

UPPSALA UNIV. FOLKMINNESARKIV

M. 7144:34

Om Trollharar och annat skroek.

Gick man i kyrkan om långfredagen och hade (fyrbladig klöver)
lyckebla i skon (sp)almbasten och sen ragkärnan i vänstra foten
som själv hoppat elit då man året förut höggt råg och
kärnan ej varit (upptagen) sedan, vant ett "hanneägg"
(sådant ägg utan (kyrkans ägg) som dufvor ägg, vilka hönan någon gång
värpar, (och kallas vid detta namn) som värpt (den) torsdagen (natten) och (innehållet) (ur) skalet
med detta medel och då pratan lätt sadrar
(man) tog upp sitt "hanneägg" och kikade
genom dets utblåsningshål, (Därvid) (kunde) man se alla
som voro hexor och varit i Blåkulla om natten
ty de satte då med klutarna (huvudlocken)
bundna bak fram på huvudet eller med d. k.
" en smörbytta på hovedet.

Häxorna skulle också på Kärtorsdagen passa
på och göra sig d. k. "troll-milke-harar"
vilka de sedan kunde rända ut och mjölka hos
dernas kor och sedan spy upp mjölken i hexarnas
mjölkbytta. Dessa trollharar för(ärdigade
häxarne utav d. k. i trekorstagde alkpinnar
vilka de brant i alla ändar och sedan samman
bundet dem på mitten med (trätyllar) (värtolvor)
(På detta sam-) (me dopo de) (sedan) (gamla skinnstrumpor) (som begagnats av människor)
sagnet (dem) (i)millan in droppat en droppa av vitt
blod varvid de sägnade:

" Så på (d)en (s)ka du springa förr mej
Men i hellvette ska ja brinne förr dej. "

och sedan (lät) (på) dem då de blevo levande. (Sedan droppo de samma sp(ä)nbossar som begagnats
av människor på dem.) (Nä)r de (d)e (f)örro levande
och sprungo (f)örr(i) kring och mjölkade bönder
kor, och (så de) (d)e (bl)e (tända) (spända) som
de kastnarna (kor) (d)e (h)ade hemta(d) (ifrån)

UNIV. FOLKMINNESARKIV LUNDS

24

~~vidkan~~". Detta bröllopar liknade en vidkäring hare och de ~~var~~ rade många gånger ~~gjort~~ gäster att försöka pröfva sin fart dylika på dem. Det omtalas så lunda en dylik hare vid namn "Högfjellaharen eller Jens Eriksfjella" ~~ville~~ vittne brukat vara vid Stegkarp många älskogar. En gäst har flera gånger försökt på den samma så att "tö'röj" omkring" namn harens språng liknat. Den gästen annan gång ~~var~~ sägs ~~samma~~ hare, som ~~på~~ en av sina silverknappar ~~knäppt~~ ut västen och lade i kärran varmed han knäppte harn så den blef på platsen. I sådana fall kunna ej upptäckas annat än med "Harn gästen skulle taga sin silverknapp och lägga den på gästen" arpdsilver. [En annan dylik hare berättade en gammal kall till i Hassmokrogen ~~mellan~~ emellan Karlskär mellan Bäarp, Vårvards- och Rullegården. Det var likadant med denna. En gäst, där

* stövelskaft ochtre svedda träpinnar.

LUNDS UNIV. FOLKMINNESARKIV

№ 7144:36

25

Som ovan nämnts, gällde på herrorna — ~~[illegible]~~ att enligt folktron — under sommarnatten lägga nya bollhavre ut att dela bönderna sådan [illegible] och ~~[illegible]~~ Bönderna fingo på så sätt mera gälna nät än mödrar och mödrar, varför de sökte vårdja sig från detta herrskap vilket också skulle utföras under påskdagen så hade ej herrorna makt mera det året. Första rätta soldat omtalade nålarna för mig för en del år sedan som skulle göra matsmältan pojkar, ~~[illegible]~~ ty den som skulle göra matsmältan fick ej vara konfirmerad, skulle göra matsmältan på 1840 talet å Blåeberga gård. ~~[illegible]~~ vantrifdes. Matsmältan gick till på följande sätt: ~~[illegible]~~ En skärtorsdags kväll togo de ett bollträgrushjul upp på taket och ett borrat hål mitt emellan ryggås och taksäcken skulle hjulet säkert fort bindas å taklåkten. Sedan skulle man taget [illegible]

My 7144:27.

dustamma i "Sehavalestalpen". Sedem skulle gastun upp på taket och hava "mogeKäiterkaftet" som skulle vara av piletra

och sätta det i kjulbasunigen och sedan gå runelt omkring kjulet tre gånger och för var gång ropa "Alla byens trollkarringar kom fram ay mjölka kjurn!" Därefter mästo hon de tackan av taket da ej ner och in under lakåren, ty kunga trollkärringarne syn på gastun på taket stå "kryssa kramade de hemom" så att ryggen brast och han blev krympling för livet. Allting var i ordning på Blåsebarge gård men när det skulle utföres blev ägarn rädd att gossen skulle bli skadad, varför experimentet avblåstes.

[På ett hemman i Klöreds socken lät de deremot ej hålla att utföra detta experimentet. Det hände för ungefär en 30 år sedan och har berättats av en gammal kvinna som kört det av sin moder. Det utförande gick till på alldeles samma vis med undantag av att det nu tidigt på påskdagsmorgonen och att den som skulle gå runelt omkring på kjulmuret icke hade en spalmbark på sig vari voro "tyckebla" (fyrbladsväppling) och tre "bjur" som de gamla kallade kornet) kärnor på sig, vilka gått hela genom en handkvarn (drivenmalet) kvarn tre gånger. Här gick allting väl och så snart tupplen utfört sin sång de se hur den ena trollkvinnan som sprungit i alla fall halftag (?) snarare än den andra sina "strippebyttor" [illegible] till kjurn för att mjölka densamma. Och med i skaran var själva den gamla gastkjurken som i hastigheten blott satt en tappstol på och sprang som "sackadolle" på den andre sadeln, de två

27

kan tro trogna lidelse,"
sade min berättare trots
visas
~~talar~~ om ratten. Man kom ju
förtö (rasande
~~Likväl bro~~ att häxorna blevo ~~galna~~
på ~~vattenytan~~ vattenytan; ty det var just
han som gjort dem detta sprattet.
Nu var det också på den
sed att "hären" gick omkring i
byn och fick sig lite påskmat.
Här handlade därför alltefter sin
vana på påskaftonen sade
mamman, för vilken ~~att~~ han utförde
~~sig~~ ~~ärenden~~ ~~åt~~ till honom att
han skulle giva noga akt på
den mat han fick av häxor-
na och stoppa den i bakänden
av sin tvärsäck, men den andra
i förändan av tvärsäcken, som
han bar på bröstet. När han
nu gick ronden gåvo de honom alla
god och varken mat och gårdsöver-
kan gav honom t. o. m. två
~~#~~ valkra "kossefår". Hemkom-
7144
men talade han om allt för
mamman, vid hvilken tog att hen~~s~~
maten och lönde ut på bya-
stenen och stötte den till mos
med "svinetunnepantoffelstöden"
Obeställbara försändelser torde returneras
vareftersom han tog och svorde balster-
som legat på taket
kjulette näsklet och band så
stumpebanden, som gårdsmoret
skänkt, om kjudmoret och rullade
gärdet,

Lantbrukare Olof Christoffersson, Fru Alstad,
Alstad.

på kjulet bort åt gärdesplat-
sen. Och då fingo de se

23330. A.-B. Hasse W. Tullbergs boktr., Stkhlm.
I: 8. 20.000 10,000

SVENSKA FOLKMINNESARKIVET LUND

88

"Tog högdun, kàsom Per Anners gàs dadun
falt i brunnen" och satte dö upp övers dun
öfra gavel i lången upp i luften dàr det
med en väldig "dynnerkrall flög i tusen
stumpar. Så man kan på nock vidde dra
godt de önskade pögen" tillade min berättare.

UNIV. FOLKMINNESARKIV LUNDS

M-7144:29

29

~~flera gånger nu Loedrok i Bryggmundens~~
sprang lilla Jalan, jag ~~ärm~~ tänkte då vänta den
lilla noch ble ~~ta~~. När han kommer hem klåpar
han sig en "kalv kula" på en rukärna i av en
ärvd salvkrapp". När karmen så nästa gång
vändes sig blir den där på plattan. Men
när jagarna skulle taga sin goda kaffekopp be-
fanns den vara vara en gammal ~~stora~~ fåra
skinnspelsärm med lock ut åt draget på
tre svidda träpinnar.

När jag var ett par tre år gammal tjente han en
pojk han kidde för övrigt Hans han gjorde då
en s. k. "sattelans eller påkekare" utav gåse
vingepennan. Jag minnes så väl att han var upp-
ket noga med hur han band samman fjädrarne
Ty de skulle ju peka alla på ett så att vädret värka-
de på ett kåll. När karmen blev färdig gingo vi
två ut på en backe på åkern och skulle se om
de kunde springa på mon ty morkunnen hade
övertäckt med grunden. Ja minns väl som de
gamla brukade ~~vi~~ min kemnade på gård va
den sprang på de bar en med ätbar som hon va
efter han ~~sad~~ me en snärt. Fastnalle
den med det samma så att vi varken hörde eller
såg till den mera. Jag kan alla tänkt på detta
oftast vi en söndagseftermiddag och de som komma
till att se den samma tradde på säkerligen att det
var fjäderna hon ~~sa~~ onde som var kommen så och
att att springa förbrinnande kåret.

29

29de sida

Det skulle vara roligt om Hans kom till att
läsa detta och ville göra mig till känna vi ha vi
inte träffats sedan han som fin byggmästare
var och hälsade på sin och mor någon månad
efter den olyckslediga avtonen då Kristina Nilsson
gav sin konsert i Stockholm och vanvett så
många mennisker klappo ~~tiod~~ livet till. och han
själv var nära att vid en stor glasruta bli illslitne
med tvänne kvinnliga bekanta som skulle se om

Handel

Skärtorsdagen såväl som under hela påskaliden gavs det också vägvolksmärken så kallade etc.

"Skärtorsdag 7144 20.
giver manga lass hå
Långfredags våde
ger hå på gärde"

eller också:

"narrar manga barn lill att gråda."

Och sådem vinden är lill påska sådan skall den vara lill pingst.
(sägnen säges på grund av att liken var så lång för jesu på korset och den)

Långfredagen firas på lill minne efter Christi korsfästelse och död och är således en sorgefast. I äldre tider, sade de gamla, skulle man klädа kyrkorna med sorgeflor likaväl som vid de kungligas död. I 1600-1700 talets kyrkoböcker omtalas ofta så och så mycket sorgeflor. Man skulle då också upptrada svart klädd, liksom också vid andra tillfällen högtider. Det talades också om en halvsvart fasta och en halfvit fasta med skilnadsdag av midfasta. Långfredagen var en sorgens dag därför varpåm mottogs eller gjordes visit den dagen.

Det enda som tillåts var att man gick i allmänt kyrkan som möjligt. Det var för övrigt ej bara människorna som sörjde utan hela naturen så t. ex. finns det så förtälja på legenden bl. a att en hel del fågelsångare naturen. Solen förmörkades och fåglarna upphörde att sjunga och samtliga satte sig på kvist och sörjde, bland andra turturduvan, och hon sade: "Herre, herre! och det gör hon alltsedan. Rövbrövslan försökta tonka jesu summa ögonlärar man räkade och utdraga törnekronans gaddar ur pannan, men räkade

31

därvid nerblodde sin kräga och därför bär hon ännu rött bröst. Rådstjärten rådfrågade av samma anledning nerblodde sin stjärt som ännu den dag som är är bladerröd ända av denna orsaken. Korsnäbben försökte utdraga dess spikar, men hur hon vred och vände fick hon näbben ur led och så är det ännu. Storken flög förbi och trattade rapade "Stjärkhonom" och lärkan när hon flög der, "Lärka honom" och så gjorde än. Svalan gjorde sina svängar fram och åter för korset och sade "Svalka honom, Svalka honom" och för att skaffa bättre svalka flyger hon till norden. Tärpan deremot flög och skrek "Pina honom, pina honom." och blev därför en förbannad fågel som aldrig har rast eller ro, är alltid fradgad och får ej vila sin fot vare sig på träd eller hus, utan blott skrikande flygande fram och åter. Skatan deremot var på själva den onda fågel, ty hon hade fått en droppa blod av avgrundsormen i sin tunga och satt derför och hoppade på pinnstaken och skrattade vilket hon fortfarande gör. Detta hade hon för övrigt gjort redan på Noaks ark, der han ville sätta upp på taket för att se hur hon och tog människorna den ena efter den andre, varåt skatan hon skrattade.

Lördagen kallas den för skitta lörda på grund av att allting då skall göras redo till den glädjerika uppståndelsens högtid.

UNIV. FOLKMINNESARKIV LUNDS

b

På Nr. 7144 :32. morgonen
Anders Larsa Fredrassa Isabella
på aktså förbrasa ne vell hus bönder
na Reja barn och Tjänarne
vilket Kallades "Pärk-
Skräckan" för att därmed
göra de unga uppmärk-
sam på Jesu lidande och död.
Derför sade Björken när Tuvelen
hamde tala och några ville
Hugga, (Hugga) av dets grenar om varex:
"Hugg inte mig
för då piskar jag dej."
Ty björken liksom en del andra träd
mår ju ej väl gå t. o. m. dör ut
om det huggas för stora grenar av
om nåra den för förstatta den."
"Hugg mig gröna tuppar
Små små tåta kvistar
Så vässar ja kuden opp."
Men aktså:
"Hugg mig icke på varem
vänta ti somarn får du lövti fåren."

Påsk[illegible] kärlekarna [illegible] förgas. [illegible]

№ 7144/33.

§ 2

och likaledes angränsande härads bonde kvin
nor hade under hela vinterns lopp tillvarat tagit
~~"pantaffär" och skarbockar~~ [illegible]

Antal sjuka och döda under år 19 ... uti smittsamma sjukdomar, farsoter m. m. inom kommunen.

Antal döda torde införas av prästerskapet enligt dödboken uti sina motsvarande kolumner.

Sjukdomar	Januari		Februari		Mars		April		Maj		Juni		Juli		Augusti		Sept.		Okt.		Nov.		Dec.		Summa	
	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda
Smittkoppor																										
Mässling																										
Skarlakansfeber																										
Fläcktyfus																										
Tarmtyfus (tyfoidfeber)																										
Barnsängsfeber																										
Rödsot																										
Kolera																										
Kikhosta																										
Frossa																										
Epidemisk hjärnfeber																										
Difteri (elakartad halssjuka)																										

~~Fru Ahlstad~~

till den borgerliga kö
» kyrkan
» skolan
» kyrkoinrdelönek
» prästgårdsbygg
» jordbruks
» annan fas
» inkomst

6:o Andra anmärkningar.

~~Påsk~~ kärlekarna skulle ~~förgas~~ oskadliggöras av A. K. Sut-
kamparna förgas. Sedan hände och

och likaledes angränsande härads bonde kvin
nor hade under hela vinterns lopp tillvarat tagit
~~"pantaffär" och skarbockar~~ [illegible]

Antal sjuka och döda under år 19 ... uti smittsamma sjukdomar, farsoter m. m. inom kommunen.

Antal döda torde införas av prästerskapet enligt dödboken uti sina motsvarande kolumner.

~~pestalstr och kökenskalf~~ som de förvarade i

Smittkoppor ~~Ti~~ en leirepåse eller i brist härav en gammal
Mässling skjortärm omvikten det bundits en bråd i bägge ändar
Skarlakansfeber Sinna kärlekspåsk togs nu fram, ty nu gällde det
Fläcktyfus att kunna få förgäet tillräckligt med påsko
Tarmtyfus (tyfoidfeber) ägg. ~~Vi~~ Vanligt dracmig och pojkarna kulle i lik-
Barnsängsfeber het med en skål det andra hava vardt hög.
Rödsot
Kolera Räckte inte kärlekarna till alla, vardt ej annat att göra än
Kikhosta begiva sig
Frossa att rut till gropkaster och andra matsorter ödande källa
Epidemisk hjärnfeber
Difteri (elakartad halssjuka) samt där söka reda på ~~kund~~ "hongaskjes" eller ackrätens-
matta på desk gamla tlengärdsgården. De gamla
ville nemligen inte förgifta ägg som blevo
oärliga, vilka de ansägo alla rullbaksan-
parvara som vore förgäede i "köreförgär"
~~med~~ som vore konstgjorda. ~~Lambock (förgbock)~~
~~gick på nog an, vilket då skulle förgifta i dikka~~
~~och ägnas sedan kokaderi på förgäede på sätt~~
~~för eftergjorda blod och liknande.~~ Den bästa
förgift var likväl utav kärlekar ty deras

Andra anmärkningar.

blevo de gula i likhet med den mångfärgade
och vore det ~~ej~~ med trådspånbunda ägg eller vete av vilka de så mycket bättre
vårdolum. förtärde Hann ser på tydligen kars en
kvarleva utav den gamla offerkulten av
ägg vid vårsolen, som vårblotet. Från
Lunde Hagberg, amanuens vid Nordiska
Museet, har skrivit en intressant artikel om
påskäggen och i "Fataburen" vari påvisas deras
hedniska ursprung.

Jag har själv i min ungdomen sett gamla kvin-
nor som ickerelat åta annorlunda förgäede ägg,
~~å Kommunalnämndens vägnar.~~
förgande de ville ej äta oärliga rullbaksan-
parvara. Detta
har med all säkerhet varit en ingrodd regel från
ännu äldre än kristendommens ty Ordförande. Sinna har tydligen
upplagt påskäggen, det gamla hednings vårblotets

Sthlm 1917, Isaac Marcus' Boktr.-A.-B.

fennbork (färgbork, en sort rödträ på Java.)
gick ju nog an. Detta skulle
man lägga i drickan och
även sedan kokas den
så får de nät färg
efter Java blad och
Leidander

FOLKMINNESA

LUNDS UNIV. FOLKMINNESARKIV

inverka på hälsoförhållandena.

Skadliga födoämnen.

Här anföres skördens beskaffenhet. Sädens eller jordfrukternas försämring genom rost, sot, mjöldrygor, potatissjuka, dåligt bärgningsväder m. m.

Skadliga dryckesvaror.

Dryckenskapens till- och avtagande. Antal krogar och ölstugor.

Obehörig försäljning av Hoffmans droppar såsom rusmedel, av förfalskat vin m. m.

Kvacksalveri.

Obehörig försäljning av gifter.

Innehavande av arsenik.

h) Särskild för kommunen eller någon del därav antagen hälsovårdsordning.

dag.

På de dagar morgonen prästs
när solen uppstår
som rund Gud
– enligt folktron –
Fader skåpar med nya jor-
och då är det sådan tröd att
hela världen löper rund, på l. o. m. solen
ses löpa "avedom" (baklänges.)
Den som då vill passa på i tjäl-
va soluppgången
kan då själv på de fenomen
kan själv intyga att det är sant, så vida
jag ej såg i syne. Det var nämligen 1878
då [i Bulle] [Lar] kalla upp mig på kolsen för att
se det samma, som den dagen hände solen sig

§ 4) No 7144:35.

Vapnen om malmtal och låt mig ej se. Det efter eller 1879 kallade får upp mig på nytt och då

Antal sjuke och döde under år 19..... uti smittosamma sjukdomar, farsoter m. m. inom kommunen.

Antal döde torde införas af prästerskapet enligt dödboken uti sina motsvarande kolumner.

UNIV. FOLKMINNESARKIVET LUNDS

Sjukdomen	Januari		Februari		Mars		April		Maj		Juni		Juli		Augusti		Sept.		Okt.		Nov.		Dec.		Summa	
	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde
Smittkoppor																										
Mässling																										
Skarlakansfeber																										
Fläcktyfus																										
Tarmtyfus (tyfoidfeber)																										
Barnsängsfeber																										
Rödsot																										
Kolera																										
Kikhosta																										
Frossa																										
Epidemisk hjärnfeber																										
Difteri (elakartad halssjuka)																										

Jag fick, när jag stått lite och beskådat hemmen hur den rullade om allt värre och värre och till sist tvekte jag att både tråd och gärder dunkade runt, så jag var glad att komma in under den varma dynan igen, ty det var nyper kallt och mörkt morgon, men natt så man knuttrade.

Att solen löper runt på dagsmorgonen när Gud fader lägger nya färgbådar på den unda ån var en allmänbro i förra tider och är nu vanlig anadag till att tro hon hundra Lapp vadan härina kan härstamma ett mycket gammal traditions-sanningsord från heden här.

Slags på dagsmorgonen att man också tyna sina djur mat rad djur eller köker. Man skall nämligen på tjugondedagen (Tigande) före solens uppgång gå ut på sin mark och taga en s. k. "tiänga stun" (av mitt mjölkvarg) och bita i den tre gånger samt likna efter detta denne signelse formelt:

"Icke skall björk eller räv få mera kött av mitt fänad än jag av denna stund."

Dagen borde på alla en och var komma i kyrkan den 19..... ty detta var på en högtid som i förr för sommas. Psalmerna i gamla psalmboken voro anta rätt så tråkiga här är t. ex. ett vers av nr 39, och 5 vers

39 och 5 vers

39 psalmen i gamla psalmboken som lyder här följande lydelse: (3 4 b

"Drag tu tig icke långt ifrå: Thy nöden är förhanden, men ingen är som hielp förmå: Thes större re är then wånden. Stork stutar uti en ring Hafva sig om mig begifvet; Fete oxar alt rundt omkring, Slå mig alt efter livet. Som Leijon wred, gapa the med sin mun så bred."

Som härav synes sjöngs det i gamla tider robiga psalmverser i kyrkorna.

6:o. ~~Andra anmärkningar.~~

Göteborgs Litografiska Aktiebolag

LUNDS UNIV. FOLKMINNESARKIV

A 7144:36

Ordförande.

Under påskveckan skulle det vankas varmskålda rallor för varje dag så t. ex. på blåmåndagen ägg mjölk med ägg och mjöl klimpar i, på tisdagen "klenkaljon".

§ 5

på onsdagen ärter och fläsk, på torsdagen "Nicolaus Copirekål" vilket betyde att man skulle skära nivelarsnyspirorna till kåldugliga rätter. Uti denna gamla rätt ligger även betydligt gammalt minne från den hednika vårblotstiden. På långfredagen skulle det vara mjöl grått helst av hemmamalet mjöl eller s. k. "papp grått". Om Lördagen var det en fastedag till hanen gal på påskdagsmorgonen. Lördagen togs således ej någon särskild rätt. Påskdagen fick man ej äta nullerkampa, ty då fick man bålder eller också "kålan" (grosso)

Detta kunde likväl avvärjas om man bara var försiktig och bortkastade ett litet stycke av äggets spetsiga ända. Åt man nullerkampa, eller för övrigt när man åt ägg, så skulle man vara mycket noga med att finkrossa äggskalen, ty om än äggen kunde åtnjutas för gade oinvigna var det farligt om onda varelser fingo tag i hela äggskal, därför finkrossade alla gamla kloka gummor äggskalen. För middagen fingo alla [illegible] påskehägg bestående utav ett halvt ägg nullerkampa, ett sikelbröd ett stycke fårfläsk eller rått fårfläsk (vilket fall) ett stycke ost och de själva fingo äta upp (eller) med som de ville. Flickorna fingo gömma sitt till påskeugnen där hon skulle bjuda, men därav

d) Olägenheter af fabriker eller annan näring på arbetares eller närboendes hälsa.

Här anföras de fabriker, som finnas. — Folkets binäringar, husslöjder m. m.

e) För hälsan vådliga boningslägenheter.

Här anföres boningshusets allmänna beskaffenhet; byggnadsmaterielet; husens rymlighet; deras läge å sank mark o. s. v. Fukt inomhus. Otillräckligt skydd mot köld. Vana att ligga i oeldade rum. Öfverbefolkning.

f) Luftväxling i rum, där större antal människor samlas. Skolor, kyrkor, sockenstugor m. m.

g) Andra omständigheter, som kunna menligt inverka på hälsoförhållandena.

Skadliga födoämnen.
Här anföres skördens beskaffenhet. Sädens eller jordfruktens försämring genom rost, sot, mjöldrygor, potatissjuka, dåligt bergningsväder m. m.
Skadliga dryckesvaror.
Dryckenskapens till- och aftagande. Antal krogar och ölstugor.
Obehörig försäljning af Hoffmans droppar såsom rusmedel, af förfalskadt vin m. m.
Kvacksalveri.
Obehörig försäljning af gifter.
Innehafvande af arsenik.

h) Särskild för kommunen eller någon del däraf antagen hälsovårdsordning.

gärna åt ett själva

LUNDS UNIV. FOLKMINNESARKIV

N. 7144 37.

§ 6 a/

För att utröna om man skulle bli
rik eller fattig, använde brukades
det att påskdagen bägga en
av sina rullkamper i sin kista
och förvara den mycket väl
till nästa påskdag, då man
skulle bryta det samma var det
då fullt inne i skalet, så blev man
rik, använde man var det bara tomt tillhälften
blev det vare sig något eller överflöd. inne
var det tomt fick man under sin tid
snålt om allting.

~~Här vari att vissa påskägg~~

Som ovan omnämnts har vi äggen spelat en
en stor kulturhistorisk roll på närmiljön fördt under
hedendomen då det t. o. m. gjordes konstgjorda
ägg av bränd och målad lera med hörbarskramlan-
de gula innuti. Under tusmarigtid har sedan
höns och andra ägg såsom vispägg – vilka de gamla ansåg
att de gingo och uppsamlade för att äta – allmänt brukats
vid påska. Nu har det kommet ett nytt slags
ägg nämligen "marzipanäggen – alltså konstgjorda kon-
ditorägg. Så 1880 talet förra del började man en gång påsk
ägg och mat på ett par gamma mannar. Rätt som de satte
och åto sade då den ena. "De är rent mirakulöst nu kan folk
otte gjorre ägg" " a kan di de" svarede den andra "do e de vell
mie dyrt de di skata ing" Din domme f-n trodde du
di gjorri dom po de viset nej di gjor dom av kærnmjölk me bode gule
vide å skal."

§ 6 b)

LUNDS UNIV. FOLKMINNESARKIV

Enligt den fornnordiska gudssagan var det

M 7144:38

På grund av att först Freyja helgat
ägget åt vår gudinnan, som de skulle offras
åt, lät hon hörjade att låta sin lintottar
flyga ner från himmelen och på minne
jordenbrukare att vår det blir att nermylla
sädes kärnan i jorden eller, som ärtorna brukar
säga: Bädda sängen väl åt mig
Dess bättre åter givar jag dig".
Sedan Maria övertagit gudinnan Freyjas roll
i kristen tid och således har hon på påskafton helgat
det om världsaltet påminnade spiralande ägget.
På grund av dessa två heliga kvinnor
(det dyrkade
har ägget fått den helgden
att när man lagar det i sina händer på
så sätt att dess båda spetsiga ändar vila i var
sin innerhand och så knäpper fingrarna
såsom till bön, blir ägget genast helgat och så starkt
att det på inga av inga mänskliga krafter
kan sönderkramas, ja man kan gärna taga
hålla det ändå
knäna till hjälp och krama så att som ordet
talet lyder: "Så ögonen vänner ni i kvarde
i tu gå de inte i bälte knäcka". Den som inte
tror det må själv ni i påsken försöka, men det
skall tagas rätt som här i handen som här nämts
med dess spetsiga ändar mot handerna och ägget skall
naturligtvis vara nymalt och okokt. Den må nu kra-
ma hårt han vill det både är och blir helt.

Obs detta anbefalles

11. K. 7144:39. Kirkl.

Sedan nu påskdagen var kommen och ~~dodo~~

Antal sjuke och döde under år 19..... uti smittosamma sjukdomar, farsoter m. m. inom kommunen.

Antal döde torde införas af prästerskapet enligt dödboken uti sina motsvarande kolumner.

Sjukdomer	Januari		Februari		Mars		April		Maj		Juni		Juli		Augusti		Sept.		Okt.		Nov.		Dec.		Summa	
	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde	sjuke	döde
Smittkoppor																										
Mässling																										
Skarlakansfeber																										
Fläcktyfus																										
Tarmtyfus (tyfoidfeber)																										
Barnsängsfeber																										
Rödsot																										
Kolera																										
Kikhosta																										
Frossa																										
Epidemisk hjärnfeber																										
Difteri (elakartad halssjuka)																										

åter uppstånden ~~efter~~ efter de dåda andäktigt

firats vid klockklang och gudstjenst. Hyg-

kan var ~~i~~ konjektur eller fakta att

verkar det åter kunde börjas med falk-

lekar.

Som en av de första lekarna som nu lags

upp var ~~det~~ "spilla ryttare kamp". De

flesta veta nog i alls huvudsak tillgå och

de beskrifningar jag vill dröm äro alltså

oriktiga ty det är t. ex. att den spelades

med en fem öring, men just dessa fem

örngarne hava för alltid dådat spelet.

De spelande skulle nämligen vara ett äg-

vilka sattes ut på golvet i stugan

cirka 2=3 alnar från rullbrädet som aftast

bestod av "mangelfjelen" vilken sedan togs

bakvänd med ~~fast~~ handtaget mot bort

vid stugo dörren. Lagd på detta sättet

bildade det ett jämt stadigt rullbräde för

pängen som skulle rulla ~~ej fort~~ mot

detta och bort mot de på ett kvarters

av stånd från varandra utlagda ~~rulla~~ äggen.

Innan rullningen började skulle de spelan-

de först "lotta" sig till ordningsföljd som

ordet lydde: "~~fyra~~ fyr, tvenne, tredjing, fjärding" o. s. v.

Den som vid "lottningen" kom närmast målet

blev på "fyr" och skulle först rulla och

hade lof att dermed fortsätta så länge han

med pängen kunde råka något ägg.

6:o. Andra anmärkningar.

Folkskolan och gudstjänsten

VI. Undervisningsväsendet

Ordförande.

Göteborgs Litografiska Aktiebolag

§ 7

Nr. 7144:49.

d) Olägenheter af fabriker eller annan näring på arbetares eller närboendes hälsa.

Här anföras de fabriker, som finnas. — Folkets binäringar, husslöjder m. m.

Rullade han nu med en fem öring så tag han vart enda ägg. Ty de voro ju jämna och bredda (lämna) i kanten och kunde riktas rätt på vilket ägg som hälst, dit de gjuto såsom en torpedd. Det blev således ej några ägg till midspelarna. Ett annat ägg spel var att

e) För hälsan vådliga boningslägenheter.

Här anföres boningshusets allmänna beskaffenhet; byggnadsmaterielet; husens rymlighet; deras läge å sank mark o. s. v. Fukt inomhus. Otillräckligt skydd mot köld. Vana att ligga i oeldade rum. Öfverbefolkning.

"plinka ägg" Då var det bäst att hava skårtorsdags ägg, ty de brukades vara starkast i skalet och knäcka dem andras äggskal.

Andra slag av lekar tago också nu sin början och bland dessa som på 1870-80 talen voro allmänna, men numera äro så gott som alldeles okända för alla i T. o. m. 20 års åldern.

f) Luftväxling i rum, där större antal människor samlas. Skolor, kyrkor, sockenstugor m. m.

En lek som särskilt brukade lekas annandag påsk, närvida midnatt tillåt det var boll. Denna lek var en riktig ordnad bollek med särskilda

g) Andra omständigheter, som kunna menligt inverka på hälsoförhållandena.

Skadliga födoämnen.
Här anföres skördens beskaffenhet. Sädens eller jordfruktternas försämring genom rost, sot, mjöldrygor, potatissjuka, dåligt bergningsväder m. m.
Skadliga dryckesvaror.
Dryckenskapens till- och aftagande. Antal krogar och ölstugor.
Obehörig försäljning af Hoffmans droppar såsom rusmedel, af förfalskadt vin m. m.
Kvacksalveri.
Obehörig försäljning af gifter.
Innehafvande af arsenik.

h) Särskild för kommunen eller någon del däraf antagen hälsovårdsordning.

§ 8 a/ på marken marscherade mål. I denna lek voro flickorna med och de hade dertill utsytt vackra

Antal sjuka och döda under år 19..... uti smittsamma sjukdomar, farsoter m. m. inom kommunen.

Antal döda torde införas av prästerskapet enligt dödboken uti sina motsvarande kolumner.

LUNDS UNIV. FOLKMINNESARKIV

Sjukdomar	Januari		Februari		Mars		April		Maj		Juni		Juli		Augusti		Sept.		Okt.		Nov.		Dec.		Summa	
	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda	sjuka	döda
Smittkoppor																										
Mässling																										
Skarlakansfeber																										
Fläcktyfus																										

bollar med i olika färgen merkerade rutor utav färgat ullgarn. Varje lek skulle tag i bland [illegible] fråntalet förekomma [illegible]

§ 8 b/

Denna ~~lek~~ bollek som kallades

När klängboll eller tråboll skulle lekas skulle delade sig de lekande i två lika stora partier av 4 eller 6 vardera. För att få utrönt vilket dera av partiet som skulle hava leken togo en av vardera partiet tag i boll- eller tråret med ena handen från nedersta ändan och så över var- andra av Dens parti som kom att hål- la om spetsen eller ytterste ändan ~~blevo~~ blevo de "söta" som innehade leken Det andra partiet kallades de "~~syra~~ "sura". Nu gälde förösta prafvet om den söta som höll i ytterste ändan av bollbrädet kunde hålla det med magen mot bollen Satte nu av de sura slogo tre slag mot boll- brädet. Kunde då de syra slå boll eller tråret från den söta som höll det så blevo hans parti söta och de andra sura. ~~Sedan skulle två~~ ~~upplitt en av de söta~~ ~~hallen med handen eller~~

Tarmtyfus (tyfoidfeber)
Barnsängsfeber
Rödsot
Kolera
Kikhosta
Frossa
Epidemisk hjärnfeber
Difteri (elakartad halssjuka)

Sedan skulle

Fru Ahlen i första målet denna dag, den första gången hade lekan en s.k. tur 7144:42. en tur

hade lekan bollen ut till en som hade lekan och denne skulle nu med handen eller en klubba slå till bollen så att den flög ut över banan mot nästa mål eller också lag han den rätt upp i luften och i marken. Så snart han gjort detta skulle han springa tvärt över banan till nästa mål. Ut bollarna lag de sura de spridda på banan och skulle taga sig lag i bollen och "vakta" den som skulle passera banan när han kom till målet. Lyckades detta så hade han lag tappat och den stackare skulle bolla ut. Lyckades det icke kastade bollen till utbollarna igen och så bolla de han ut igen då en annan skulle stå vid bollen och vakta det bortra målet. av de sista som stodo i första målet

6:o. Andra anmärkningar.

På samma sätt försökte då den första att komma tillbaka till första målet. Kunde då det lag som passade "på lyntan" så stucket några av dessa i kors passerande av banan hade deras lag vunnit och den mist fortsatte det tills det lyckades.

Ett par andra nu glömda lekar voro att "picka fyrk" och "spilla kjeff" (käglor) vilka alla dräng- och gossar gjorde venge sönderns eftermiddag på bygatan förr och med annan dagspärke.

den 19

å Kommunalnämndens vägnar.

Pickafyrks gick till på följande vis: Ett lag av tre, fyra stycken hade liksom vid kägelspelet till "fyr", anne, tvåtinn o.s.v. Ordförande. Sedan valde

GÖTEBORGS LITOGRAFISKA AKTIEBOLAG 1913.

M. 7144:43.

ver och en ut en bankortyper vilka ladeslocken

d) Olägenheter av fabriker eller annan näring på arbetares eller närboendes hälsa.

Här anföras de fabriker, som finnas. — Folkets binäringar, husslöjder m. m.

på varandra med revers nidan uppåt på en platten på mån- o. m. på de S. K. liggande gravarna på begravningsgården eller på begravningstrappan vilka fick tjuvtjyv som "pickabor"! Sedan tar på "fyr" en fem cm. i diameter varande trärund bly-fylld kula i sin hand och slag på övervåningen så att alla kappade i kring stående det då att några myntvände aven nidan uppåt tjyvdet in som vunnet och han slog så länge han vann. Så snart det blev hans skulle nästa man slå. Det är just av denna orsak att pojkar

UNIV. FOLKMINNESARKIV*LUNDS

e) För hälsan vådliga boningslägenheter.

Här anföras boningshusets allmänna beskaffenhet; byggnadsmaterielet; husens rymlighet; deras läge å sank mark o. s. v. Fukt inomhus. Otillräckligt skydd mot köld. Vana att ligga i oeldade rum. Överbefolkning.

UNIV. FOLKMINNESARKIV*LUNDS

f) Luftväxling i rum, där större antal människor samlas. Skolor, kyrkor, sockenstugor m. m.

så många gamla bank- och trestyfvar vara skållformiga.

[Kägelspelet består av 8 kägler och en "nikäng" som stod mitt i bygatan samt ett stort runt bräddat kallad "kjeleklassen" med vilken det i lek och ordning slags kägg målet mot ändan av bygatan. Vid spelet kan man använda för fyra käglar som de skulle freda och sätta en styfvor på i spel på varje. Vid slag då alla eller delar av byn fått räknades en styfvor i vinst för varje kägla nikäng då i mera, Lyckades några slå ensam ut av byen gällde slaget för fyra och lyckades någon att slå några mera kägelkäglan så fick slag ensam över byn vann han två. Slog någon som skulle han fortsätta en styfvor för var och en av de nio fyra ursprungliga käglar och därutom en för "bonnen". I slog någon som motsvarade de önskvärda poängen. På sista fick han sätta till så mycket

UNIV. FOLKMINNESARKIV*LUNDS

g) Andra omständigheter, som kunna menligt invärka på hälsoförhållandena.

Skadliga födoämnen.
Här anföres skördens beskaffenhet. Sädens eller jordfruktternas försämring genom rost, sot, mjöldryga, potatissjuka, dåligt bärgningsväder m. m.
Skadliga dryckesvaror.
Dryckenskapens till- och avtagande. Antal krogar och ölstugor.
Obehörig försäljning av Hoffmans droppar såsom rusmedel, av förfalskat vin m. m.
Kvacksalveri.
Obehörig försäljning av gifter.
Innehavande av arsenik.

UNIV. FOLKMINNESARKIV*LUNDS

h) Särskild för kommunen eller någon del därav antagen hälsovårdsordning.

UNIV. FOLKMINNESARKIV*LUNDS

för många på slutet fick han sätta till så mycket som motsvarade de önskvärda poängen.

Påskastugan, vilken skulle bestå av flickorna, hålls dagarne två och började påskadagsmorgon samt fortsattes annadags påskebråttan med dans och musik av fiol och bas. inga vilda djur

på senare tid ersatts

dragspel, ett s. k. "pickolo"

M. 7144:44.

d) Olägenheter af fabriker eller annan näring på arbetares eller närboendes hälsa.

Här anföras de fabriker, som finnas. — Folkets binäringar, husslöjder m. m.

När det dess för började att "kvälla" på lördagen, mycket mera
pigor så snart de gamla, vandra till
"påkastuen" eller den gård der den
skulle hållas, som var med var sin förmögen
borgare ty de skulle [illegible] som sagt stå för all trakte-
ring dessa dagarna. Gamla personer har från
olika byar berättat så alldeles lika om denna förning
att den måste någorlunda havat ensartad. De tågu
också att den bestod av ett "böjle-
bröd, ett rått fårelår, tryd och påka
½ mark smör, ost och ägg ½ stop brännvin och
iblanden flaska kyrkebärnsvin." När alla vor församlade
lade spelades det och dansades alika. gamla danser
såsom, mollarevalsen, trätsopalken m. fl.
samt kadrilljer o. s. v.. Då det så dansats ett par
timmar så skulle en eller två [illegible] dansa
gudsjävlarna alt "o bre upp vi gått di hadde" så åts och bedrömdes dessas förning
till allt berörn. Då då det var mindre-
stånat fortsattes dansen nu åter ett par timmar
de gamla då det redan var [illegible] ett par andra
"o bre upp vi tov". och så fortsattes det mera
ända och så fortsattes det omväxlande både påkebruenätter
na eller så länge det räckte.

e) Förhälsan vådliga boningslägenheter.

Här anföres boningshusets allmänna beskaffenhet; byggnadsmaterielet; husens rymlighet; deras läge å sank mark o. s. v. Fukt inomhus. Otillräckligt skydd mot köld. Vana att ligga i oeldade rum. Öfverbefolkning.

f) Luftväxling i rum, där större antal människor samlas. Skolor, kyrkor, sockenstugor m. m.

g) Andra omständigheter, som kunna menligt inverka på hälsoförhållandena.

Skadliga födoämnen.
Här anföres skördens beskaffenhet. Sädens eller jordfruktternas försämring genom rost, sot, mjöldrygor, potatissjuka, dåligt bergningsväder m. m.
Skadliga dryckesvaror.
Dryckenskapens till- och aftagande. Antal krogar och ölstugor.
Obehörig försäljning af Hoffmans droppar såsom rusmedel, af förfalskadt vin m. m.
Kvacksalveri.
Obehörig försäljning af gifter.
Innehafvande af arsenik.

En gammal man berättade
för en 20 år sedan att då han
var gosse på 1830 talet såg han
en gång en del drängar komma
kanandes med en s. k. "sadelsans-
babbe" bärandes högt uppe i luften samt sjungan
De satte dem upp
överst i en stor risbag på en hög
backe å klörupabackarne samt sedan i ring under
de vildaste grimaser dansa runt om dem samma.
Som tidigt räcke [illegible] tårorna kasta glödor över
de dansade in i risbågen så att
tillsist stod den i "lysande låge" och av
brändes med både babbe och ris allt under
dessas vilder dans och gladje ljud. Så skulle det
Detta [illegible] vara bruka av unga sade den gamle i åldrastider.
Detta [illegible] en oförsynd mellan
sommarn och vintern vari sommarns tillnät
avgår med hälsen.

M. 7144:45

sade de gamla på 1880-talet om man

namn. Samma verkan gjorde det, att en av de

Thors "dymentena" (de gamla kallade stenåldersyxor-

na för dymantena och trodde fullt och fast att örkan

smält dem till i jorden när den slagit ner) och stråtar

sig med dem och i Odin Thor och Frej

ärade namn.

Ehuru kyrkan gjort vad göras kunde ser vi

likväl hur den nordiska hednatiden levat

kvar till dagsprerson tagit kål på den.

Av ovannämnde ser vi på åtskilliga, att i folktron

fortlevade de gamla hedniska gudadomlig heter

na fullständigt kvar och att de hedniska

gudomligheterna gjorde lätt vad de kunde lik.

som de kristna under helgdagarne till minnikon-

vål.

om vilken dagarne dymentet kom dagar